

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Bakalářská práce

2018

Tereza Kozlovská

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Tereza Kozlovská

**Pronájem dělohy jako nová reprodukční
technologie v České republice**

Bakalářská práce

Praha 2018

Autor práce: **Tereza Kozlovská**

Vedoucí práce: **Mgr. Ema Hrešanová, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2018

Bibliografický záznam

KOZLOVSKÁ, Tereza. *Pronájem dělohy jako nová reprodukční technologie v České republice*. Praha, 2018. 39 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Ema Hrešanová, Ph. D.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá praxí náhradního mateřství v České republice, často označované v zahraničních zdrojích jako pronájem dělohy. Cílem práce je získat hlubší vhled do dané problematiky a zjistit, zda a jak se praktikuje náhradní mateřství u nás vzhledem k nedostatku výzkumů této problematiky v českém prostředí. Práce je rozdělena na čtyři části: první teoretická část zmiňuje teorii nových reprodukčních technologií a s ní spojené klíčové koncepty. Metodologická část popisuje použité výzkumné metody a provedený kvalitativní výzkum. Výzkum zahrnoval analýzu online diskuzí a rozhovory se sedmi informátorkami, které byly prováděné různými metodami vzhledem k citlivosti tématu. Analytická část je rozčleněná na pět částí, které reflektují klíčové části procesu náhradního mateřství, a to pojmenování, hledání, lékařský postup, navazování vztahů a finance. Z výzkumu vyplývá důležitost reprodukční historie náhradních matek, která ovlivňuje průběh procesu náhradního mateřství od samotného začátku. Zkušenosti informátorek se odehrávají převážně v místě zdravotnických zařízení v Brně, Praze či Zlíně, o jiných se příliš nehovoří. V českém prostředí se formuje přijatelná hranice finanční kompenzace, jež činí okolo 250 - 350 tisíc a je aktérkami náhradního mateřství často považována za vyhovující, zatímco zahraniční páry jim obvykle nabízejí vyšší finanční kompenzaci. V neposlední řadě se často mezi náhradní matkou a zamýšlenými rodiči vytváří sociální vztahy, které informátorky charakterizují převážně jako přátelské.

Klíčová slova

Náhradní mateřství, surogátní mateřství, nové reprodukční technologie, antropologie příbuzenství, mateřství, neplodnost, Česká republika

Abstract

This bachelor thesis deals with the practice of surrogate motherhood in the Czech Republic, often labelled as “a womb renting”. The aim of the thesis is to get a more in-depth insight into the given issue and to find out whether and how surrogate motherhood is practiced in our country due to the lack of research on this issue in the Czech context. The thesis is divided into four parts and the theoretical part introduces the theory of new reproductive technologies and related key concepts from the anthropology of kinship and human reproduction. The methodological part is a description of research, methods used and data collection. The research included an analysis of online discussions and interviews with seven informants that were conducted by various methods relative to the subject's sensitivity. The analytical part is divided into five parts that reflect the key parts of the process of surrogate motherhood, namely naming, searching, medical procedures, relationships and finance. The research shows the importance of reproductive history of surrogate mothers, which influences the process of the substitute motherhood from the very beginning. The experience of informants takes place mainly at health facilities in Brno, Prague or Zlín, others are not much talked about. In Czech context, an acceptable level of financial compensation is being formed around 250-350 thousand, and this amount is by surrogate mothers often considered suitable, while foreign couples usually offer higher financial compensation. Last but not least, social relationships are often formed between the surrogate mother and the intended parents, which informers mostly characterize as friendly.

Keywords

Surrogate motherhood, new reproductive technologies, anthropology of kinship, motherhood, infertility, Czech Republic

Rozsah práce: 68707 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. 5. 2018

Tereza Kozlovská

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce Mgr. Emě Hrešanové Ph. D. za velmi cenné rady, připomínky, zkušenosti a věnovaný čas. Velké díky také patří všem kolegům a přátelům z našeho ročníku za jejich rady a podporu. Děkuji celé mé rodině za jejich obrovskou podporu během mého studia a za to, že mi vytváří ty nejlepší podmínky ke studiu. Nakonec chci poděkovat všem mým informátorkám za poskytnuté informace a čas, který věnovali mému výzkumu.

**Institut sociologických studií
Projekt bakalářské práce**

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií
Katedra sociologie

PŘEDPOKLÁDANÝ NÁZEV BAKALÁŘSKÉ PRÁCE:

PRONÁJEM DĚLOHY JAKO NOVÁ REPRODUKČNÍ TECHNOLOGIE V ČESKÉ
REPUBLICCE

ŘEŠITEL: Tereza Kozlovská

KONZULTANT: Mgr. Ema Hrešanová, Ph.D.

Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

V západní společnosti je vnímáno příbuzenství jako geneticky podmíněné. Rozmnožováním a předáváním genů, tak rozšiřujeme linii svých předků. Genetická podmíněnost je kulturní záležitostí, nikoliv biologickým jevem [Skupnik 2010: 26].

„V biomedicínském kontextu je neplodnost definována jako neschopnost počít po dvanácti měsících pravidelného nechráněného styku“ [Slepičková 2014: 21]. Po uplynutí jednoho roku snahy počít dítě bez úspěchu je diagnostikována neplodnost, která může být způsobena různými poruchami jednoho nebo obou partnerů.

Řešením neplodnosti může být pěstounská péče, adopce, asistovaná reprodukce nebo náhradní mateřství. Moderní doba prochází obrovskými technologickými pokroky, a tak nabízí několik řešení neplodnosti, zejména na poli reprodukční medicíny.

Ta je v České republice vzkvétajícím oborem, který slaví úspěchy už od roku 1982, kdy bylo narozené první dítě počaté díky umělému oplodnění. V dnešní době je v České republice více než třicet pracovišť zaměřujících se na řešení neplodnosti [Slepičková 2014: 52].

Metody asistované reprodukce čelí řadě právních regulací, které jsou odlišné v jednotlivých státech světa. V některých státech jsou úplně zakázány. Český právní systém je benevolentní téměř ke všem metodám asistované reprodukce, výjimkou je pouze náhradní mateřství, které podléhá regulacím. Možnost reprodukce geneticky vlastních dětí za využití náhradního mateřství probíhá tak, že dárkyně vajíčka (biologická matka) musí mít funkční vaječníky a v nich zdravá vajíčka. Příjemkyně vajíčka tedy náhradní matka musí mít funkční dělohu, aby mohla donosit dítě [Zamykalová 2003: 23].

Největším problémem v praxi náhradního mateřství je český právní řád, který ho nezakazuje, ale chápe matku jako tu ženu, která dítě porodí, a proto mohou nastat obrovské problémy při osvojování dítěte [Slepičková 2014: 52].

V bakalářské práci se budu zabývat náhradním mateřství na území České republiky, protože daná problematika u nás není téměř vůbec teoreticky ani empiricky zmapovaná, jako je tomu třeba ve Spojených státech amerických, kde nalézáme větší množství literatury, ale především povědomí veřejnosti o dané problematice.

Teoretická východiska

V bakalářské práci pracuji s termínem náhradního rodičovství, kterým rozumím celý proces, kdy je embryo biologických rodičů vloženo do dělohy náhradní matce až po jeho vrácení biologickým rodičům. Druhým termínem náhradní matka neboli surogátní matka rozumím matku, jež nosí ve své děloze miminko geneticky spřízněné s jiným párem a po porodu se ho vzdává. Třetím důležitým pojmem je biologická matka, neboli genetická matka dítěte, které porodí její dítě náhradní matka [Stone 2009: 295].

Moje bakalářská práce bude mapovat proměny příbuzenství v důsledku nových reprodukčních technologií. Proto budu vycházet z poznatků antropologie příbuzenství v etapě po Schneidrovské kritiky. Americký antropolog David Schneider podporoval antropologický obrat v 60. letech, který spočíval v orientaci antropologie příbuzenství na konkrétní kulturní definice příbuzenství. Ohniskem zájmu příbuzenství se stává analýza konceptualizací systémů příbuzenství u různých společenství, které západní společnost pojímá jako příbuzenské vztahy [Schneider 1968].

Důležitou zmínkou je praxe náhradního mateřství v zahraničí, ze které budu vycházet v mé bakalářské práci, kde se již budu věnovat pouze českému prostředí. Mnoho států po celém světě zakázalo praktikování náhradního mateřství, některé státy mají práva náhradního mateřství různě regulována, mezi ně patří Velká Británie, Austrálie, Maďarsko, Izrael a další. Některé Spojené státy americké, některé státy Austrálie a Korea jsou velmi benevolentní k praktikování náhradního mateřství. Nejvýhodnější pro praxi náhradního mateřství se stává Belgie, Finsko, Řecko a Indie, kde nejsou žádné omezující zákony [Teman 2010:10].

Například v Indii se stává z náhradního mateřství obrovský byznys, který produkují kliniky zprostředkující náhradní matky Indky, jež stojí o to stát se náhradní matkou především z finančních důvodů, aby mohly zabezpečit svou rodinu, protože většina z nich do té doby žije ve velké chudobě a nemají finanční prostředky na vzdělání pro jejich děti či na vlastní bydlení. Náhradním mateřstvím v Indii se ve své etnografické práci zabývá AmritaPande [Pande 2014].

Ve Spojených státech amerických je mnoho pramenů o náhradním mateřství a je to hodně diskutované téma, jehož praxe v posledních jedenácti letech jenom stoupá, z důvodů zvyšující se neplodnosti (tématikou náhradního mateřství v USA se zabývá například práce Susan Markens, Elly Teman a Lindy Stone). Díky náhradnímu mateřství se ročně v USA narodí 1500 novorozenců [Teman 2010: 1].

Cíle práce

Hlavní cíl:

Hlavním cílem mé bakalářské práce je porozumění proměněm příbuzenství nových reprodukčních strategií v České republice a s tím spojené klíčové problémy.

Výzkumné cíle:

1. Zmapovat situaci praxe náhradního mateřství v České republice, zda a jak lidé praktikují náhradní mateřství.
2. Získat hlubší vhled do reprodukčních strategií a praxí náhradního mateřství v ČR.
3. Zjistit, jaké je povědomí veřejnosti o náhradním mateřství v České republice, jak a kde je tato tématika diskutována.
4. Pokusit se získat autentické informace od informátorek a informátorů, které se účastnily/i nebo se plánují účastnit procesu náhradního mateřství.

Výzkumné otázky

Ze situace náhradního mateřství v České republice diskutované na internetových fórech je jasné, že ho lidé praktikují, ale sociální vědy tuto problematiku zatím příliš nereflektují. Zaměřím se tedy na český kontext problematiky náhradního mateřství, v jehož rámci si kladu následující výzkumné otázky, kterými se budu zabývat při provádění mé výzkumné práce.

Výzkumné otázky:

1. Jak lidé praktikují náhradní mateřství?
2. Jaké jsou podmínky pro nalezení náhradní matky?
3. Kdo praktikuje náhradní mateřství?
4. Jak prožívají náhradní matky těhotenství?
5. Jaké jsou pocity biologických rodičů v době těhotenství?
6. Jaké jsou názory na nemožnost finanční úplaty za donošení dítěte náhradní matkou?

7. Kde se hledají náhradní matky?
  - a. Jak dlouho zhruba trvá nalezení náhradní matky?
8. Jak probíhá proces osvojení dítěte v soudním řízení?
  - a. Jaké jsou možné komplikace osvojení dítěte?
9. Kolik činí finanční náhrada za ušlé zisky během těhotenství náhradní matky?
10. Mají některé ženy z České republiky zkušenosti se zahraničními klinikami náhradního mateřství?
11. Jak se liší náhradní mateřství nalezené cizí matky od náhradního mateřství rodinného příslušníka (dítě odnosi sestra, maminka či sestřenice)?

Metody a prameny

V empirické části provedu kvalitativní výzkum, pomocí kterého se pokusím zodpovědět výzkumné otázky. K výzkumu využiju kvalitativní obsahovou analýzu, kterou budu analyzovat česká diskusní fóra, která jsou otevřená na internetových webových stránkách. Pro výběr dostupných příspěvků v diskuzích bych se ráda pokusila zaměřit se na ty časově nejnovější. Prostřednictvím analýzy diskusních fór bych se pokusila o získání informátorů, se kterými bych provedla hloubkové rozhovory, které by doplnily moji výzkumnou práci a pomohli mi dosáhnout širšího vhledu do problematiky tak, abych mohla odpovědět na výzkumné otázky. V případě, že se mi nepodaří nalézt informátory za účelem výzkumných rozhovorů, budu se věnovat výzkumným technikám netnografie, které rozšíří empirickou část mé bakalářské práce [Kozinets 2010].

Ve své práci použiji při dotazování metod polo-strukturovaného rozhovoru, který se jinak označuje také jako rozhovor pomocí návodu. Návodem jsou v tomto případě předem připravené okruhy otázek či témat, která se v rámci rozhovoru musí probrat. Tento předem připravený návod má zajistit, že se v průběhu rozhovoru dostane opravdu na všechna pro tazatele důležitá témata. Zároveň je tato metoda vhodná z hlediska následného srovnání několika rozhovorů. Přestože udržuje zaměření rozhovoru, dovoluje také dotazovanému mluvit z vlastních zkušeností a z vlastní perspektivy [Hendl 2005: 174].

Další plánovanou metodou je užití netnografie, což je metoda zúčastněného pozorování v rámci online výzkumu, který je složen z řady procedur. Netnografie je vhodná pro studium komunit, jež se objevují online na Internetu, protože umožňuje zapojení do sociálních interakcí. V rámci mého výzkumu metodou netnografie budu zkoumat sociální prostředí účastnic a účastníků diskuzí pomocí zúčastněného pozorování a plné participace, budu tedy přispívat do diskusních fór a monitorovat vzájemnou interakci s ostatními účastníky za účelem dozvědět se, co nejvíce informací pro zmapování praxe náhradního mateřství v České republice.

Předpokládaná struktura práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Metody
- 4) Zjištění
- 5) Závěry

Základní literatura k tématu

1. COOK, Rachel, Shelley Day. SCLATER a Felicity. KAGANAS. Surrogate motherhood: international perspectives. Portland, Or.: Hart, 2003. ISBN 1841132551.
2. FRANKLIN, Sarah. Biological relatives: IVF, stem cells, and the future of kinship. Experimental futures. ISBN 9780822354994.
3. FRANKLIN, Sarah. Embodied progress: a cultural account of assisted conception. New York: Routledge, 1997. ISBN 0415067677.
4. FRANKLIN, Sarah a Susan MCKINNON, ed. Relative values: reconfiguring kinship studies. Durham, NC: Duke University Press, 2001. ISBN 0-8223-2796-1.
5. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 9788026209829.
6. KOZINETTS, Robert V. Netnography: redefined. 2nd edition. Los Angeles: Sage, 2015. ISBN 978-1-4462-8575-6.

7. MARKENS, Susan. Surrogate motherhood and the politics of reproduction. Berkeley: University of California Press, c2007.
8. PANDE, Amrita. *Wombs in labor: transnational commercial surrogacy in India*. 2014. ISBN 0231169914.
9. SKUPNIK, Jaroslav. Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. Studijní texty. ISBN 9788074190193.
10. SLEPIČKOVÁ, Lenka. Diagnóza neplodnost: sociologický pohled na zkušenost nedobrovolné bezdětnosti. Praha: MUNI Press, 2014. Studie. ISBN 9788074191404.
11. STONE, L. Kinship and gender: an introduction. 3rd ed. Boulder, Colo.: Westview Press, c2005. ISBN 0-8133-4302-X. Stone, L. 2009. Kinship and Gender. An Introduction. Westview Press.
12. ŠMÍDOVÁ, Iva, Eva ŠLESINGEROVÁ a Lenka SLEPIČKOVÁ. Games of Life. Czech Reproductive Biomedicine. Sociological Perspectives. 1., elektronické vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. 164 s. ISBN 978-80-210-7734-8. doi:10.5817/CZ.MUNI.M210-7734-2015.
13. TEMAN, Elly. Birthing a mother: the surrogate body and the pregnant self. Berkeley: University of California Press, c2010.
14. ZAMYKALOVÁ, L. (2003): Kdo smí participovat na asistované reprodukci? Ustavování hranic neplodnosti. Biograf (31): 86 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3103>

Internetové zdroje

- 1) <https://www.modrykonik.cz/>
- 2) <http://www.emimino.cz/>
- 3) <http://www.diaforum.cz>
- 4) <http://diskuse.doktorka.cz/nahradni-matka/>
- 5) <http://www.mamaaja.cz>

Obsah

ÚVOD.....	2
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	6
1.1 TEORETICKÝ RÁMEC	6
1.2 KONCEPTUALIZACE POJMŮ.....	7
1.3 KLÍČOVÉ KONCEPTY VE STUDIU NÁHRADNÍHO MATEŘSTVÍ	8
1.3.1 <i>Epigenetika</i>	9
1.3.2 <i>Motivace náhradních matek</i>	10
1.3.3 <i>Komercializace instituce náhradního mateřství</i>	11
1.4 DOSAVADNÍ VÝZKUMY	12
1.4.1 <i>České odborné pole</i>	12
1.4.2 <i>Mezinárodní odborné pole</i>	13
2 METODOLOGIE.....	15
2.1 CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	15
2.1.1 <i>Výzkumné cíle</i>	16
2.1.2 <i>Výzkumné otázky</i>	16
2.2 METODY VÝZKUMU.....	16
2.2.1 <i>E-interview</i>	17
2.2.2 <i>Chápající rozhovor</i>	18
2.2.3 <i>Netnografie</i>	19
2.3 ZDROJE DAT	19
2.3.1 <i>Výzkumný vzorek</i>	21
2.4 REFLEXE VÝZKUMNICE	22
2.5 ETIKA VÝZKUMU	23
3 ANALYTICKÁ ČÁST	24
3.1 POJMENOVÁNÍ.....	24
3.2 HLEDÁNÍ	25
3.3 LÉKAŘSKÝ POSTUP	26
3.4 NAVAZOVÁNÍ VZTAHŮ	27
3.5 FINANCE.....	29
4 ZÁVĚR.....	32
POUŽITÁ LITERATURA.....	35
SEZNAM PŘÍLOH.....	37
PŘÍLOHY	37

Úvod

Moje bakalářská práce se zabývá náhradním mateřstvím (*surrogatemotherhood*) a klade si za hlavní cíl zmapovat jeho praktikování v České republice. Prvotním impulsem k výběru mého tématu byl dokumentární film *Wombs for rent*¹, ukazující prostředí a praxi pronájmu děloh v Indii, jež jsem měla možnost zhlédnout v rámci kurzu Antropologie rodu a příbuzenství. Tato tematika mě ve filmu natolik šokovala, že jsem měla nutkání dozvědět se více. Nejprve jsem si kladla otázku, zda existuje tato praxe i v České republice, a z jakých důvodů by to dělaly české náhradní matky. V Indii byl pro mě velice snadno pochopitelný kontext chudoby a možnosti náhradní matky vydělat si peníze na vzdělání vlastních dětí, namísto brzkého provdání a těhotenství jejich dcer. Moje bakalářská práce reaguje na otázku českého kontextu a rozvíjí další otázky, které nakonec vedou k vlastnímu výzkumu.

V této bakalářské práci není mým záměrem argumentovat pro nebo proti praxi náhradního mateřství či se jinak vměšovat do debat označujících tento nový typ reprodukce za dobrý či špatný. Na základě nabytých poznatků ze zahraničních výzkumů bych ráda zpracovala a publikovala aktuální pohled na české prostředí praxe náhradního mateřství se zaměřením na vytváření sociálních interakcí v internetových diskuzích akterek, objasnění situace a praxe náhradního mateřství pomocí korespondence s informátorkami.

V některých zemích je praxe náhradního mateřství více rozšířená a obsahuje také odbornou sociálně vědní literaturu, ze které v práci vycházím. Mnoho států po celém světě dokonce zakázalo praktikování náhradního mateřství. Některé státy mají práva náhradního mateřství různě regulována, mezi ně patří Velká Británie, Austrálie, Maďarsko a další. Zatímco Spojené státy americké, některé státy Austrálie a Korea jsou velmi benevolentní k praktikování náhradního mateřství. Nejvýhodnější pro praxi náhradního mateřství se stává Belgie, Finsko, Řecko a Indie, kde nejsou žádné omezující zákony [Teman 2010: 10].

Velmi specifickým a často zkoumaným prostředím praxe náhradního mateřství je Izrael, kde společnost klade velký důraz na povinnost reprodukce obyvatelstva a postavení žen se odráží od potomstva. Společnost má pozitivnější vztah ke svobodným ženám s dětmi než ke vdaným bez dětí. V Izraeli se nové reprodukční technologie hojně

---

¹ *Wombs for rent* je dokumentární film, režírovaný Artyomem Vorobeyem, který byl publikován v únoru 2015 a prezentuje komerční náhradní mateřství v Indii.

užívají za účelem znásobení reprodukce a umožňují reprodukci neplodným či nezadaným ženám. Izrael legalizoval náhradní mateřství jako první stát a místní zdravotní pojišťovny svým občanům hradí všechny metody nových reprodukčních technologií, včetně všech pokusů in-vitro fertilizace až do narození dvou potomků [Stone 2010: 297].

Například v Indii se stává z náhradního mateřství obrovský byznys, který produkují zdravotnická zařízení zprostředkující náhradní matky Indky, jež se chtějí stát náhradní matkou především z finančních důvodů, aby mohly zabezpečit svou rodinu, protože většina z nich do té doby žije ve velké chudobě a nemají finanční prostředky na vzdělání pro svoje děti či na vlastní bydlení. Zde už vyvstávají vědecké otázky o komodifikaci těla náhradní matky a etických perspektivách. V etnografii Pande (2016) zkoumá náhradní mateřství v Indii, nazývané komerčním, a popisuje místní průmysl jako produkci ideálních „nosiček“, které jsou izolované od svého domova a rodiny a jsou ve zdravotnických zařízeních učeny smýšlet o jejich těhotenství jako o daru od Boha nikoliv jako finanční transakci.

Velké množství odborných vědeckých prací na téma náhradní mateřství je od autorek ze Spojených států amerických, kde je výrazný nárůst praxe náhradního mateřství v posledních jedenácti letech z důvodů statisticky se zvyšující neplodnosti. Temanová uvádí, že se díky náhradnímu mateřství ročně narodí v USA 1500 novorozenců [Teman2010: 1]. Autorka se věnuje především výzkumu praxe náhradního mateřství v Izraeli a přichází s poznatkem, že se samy náhradní matky pojmenovávají *inkubátor* či *trouba* [Teman2010: 33]. Další autorkou je například Linda Stonová, věnující se příbuzenství a genderu, která se zamýšlí nad tím, jak se mění celý koncept mateřství díky této nové reprodukční technologii a klade důraz na potřebu dalších výzkumů za cílem zjištění proměn příbuzenství.

Náhradní mateřství může být pozorováno z několika úhlů, ať už se jedná o právní rámec, medicínský či psychologický pohled na celý proces, rovněž můžeme náhradní mateřství zkoumat sociologicko-antropologickým věděním. Antropologie příbuzenství zkoumá příbuzenské vztahy a poukazuje na vytváření nových modelů rodin a různých rodinných vztahů.

Ve Spojených státech amerických či v Izraeli, o jejichž praxi nalézáme nejčastější zmínky v odborné literatuře, byly provedeny vědecké výzkumy s náhradními i biologickými rodiči, zatímco v České republice se o praxi náhradního mateřství tolik

neví. A proto se v bakalářské práci zaměřuji na praktikování náhradního mateřství na území České republiky.

Největším problémem v praxi náhradního mateřství je český právní řád, který ho nezakazuje, ale chápe matku jako ženu, která dítě porodí, a proto mohou nastat obrovské problémy při osvojování dítěte [Slepičková 2014: 52]. V případě, že je náhradní matka svobodná či rozvedená, může přiznat otcovství biologickému otci dítěte již v těhotenství a po porodu ho může mít otec v péči a náhradní matka se soudně vzdá dítěte a po několika měsících si ho může biologická/očekávaná matka osvojit. Pokud je náhradní matka vdaná, musí se dítěte zříct i její manžel. Biologický otec může dát žádost o osvojení kdykoliv, náhradní matka až po šestinedělí, v té době však již po dohodě může dítě být u zamýšlené rodiny (často jimi jsou biologický otec a biologická matka) a náhradní matka by měla nahlásit zřeknutí se nároku na dítě Orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). Poté se zahajuje soudní řízení a jedná se o osvojení dítěte biologickou či zamýšlenou matkou případně i otcem dítěte [Kovacsová 2016].

Praxe náhradního mateřství v České republice se stává častější a jsou na ni připravená specializovaná zdravotnická zařízení, která umožňují medicínské zákroky léčby neplodnosti, v případě nemožnosti volby jiného řešení. Řešením neplodnosti může být pěstounská péče, adopce, asistovaná reprodukce nebo náhradní mateřství. Moderní doba prochází obrovským technologickým pokrokem, a tak nabízí několik řešení neplodnosti, zejména na poli reprodukční medicíny. Ta je v České republice vzkvétajícím oborem, který slaví úspěchy už od roku 1982, kdy bylo narozené první dítě počaté díky umělému oplodnění. V dnešní době je v České republice více než třicet pracovišť zaměřujících se na řešení neplodnosti [Slepičková 2014: 52].

Náhradní mateřství z medicínského pohledu je léčbou neplodnosti, avšak za jeho praktikování stojí také psychologické, právní a ekonomické aspekty. Procesu náhradního mateřství se účastní více aktérů, kteří společně umožňují přivést na svět potomka. V popisu procesu náhradního mateřství začínám od zjištění, kdy je žena prokazatelně neplodná a metody asistované reprodukce nejsou úspěšné z důvodu neschopnosti udržení vajíčka či donošení potomka. „V biomedicínském kontextu je neplodnost definována jako neschopnost počít po dvanácti měsících pravidelného nechráněného styku“ [Slepičková 2014: 21]. Po uplynutí jednoho roku snahy počít dítě bez úspěchu je diagnostikována neplodnost, která může být způsobena různými poruchami jednoho nebo obou partnerů.

Když se muž a žena rozhodnou pro náhradní mateřství mohou hledat informace o jeho průběhu na různých internetových stránkách, ale asi nejdůležitější informace získají, pokud rovnou navštíví některé ze zdravotnických zařízení reprodukční medicíny, která umožňuje náhradní mateřství, kde se mohou dozvědět více o průběhu, finanční náročnosti a také o vnitřních pravidlech zdravotnického zařízení vztahujícím se k náhradnímu mateřství.

Z veřejně dostupných informací zdravotnických zařízení v České republice vyplývá několik formulovaných podmínek procesu náhradního mateřství, za kterých provádějí léčbu neplodnosti metodou náhradního mateřství. Mezi tyto podmínky patří prokazatelné zdravotní důvody vedoucí k nemožnosti jiného medicínského řešení, čímž může být absence dělohy, opakovaná potratovost a jiné. V praxi je to pouze individuální formulace zdravotnického zařízení, které si tyto podmínky může upravovat.

Co se týče samotné praxe náhradního mateřství v České republice, zdravotnická zařízení provádějí pouze léčbu, tedy proces vyjmutí vajíček, mimoděložního oplodnění a transferu embrya do náhradní matky. Zdravotnická zařízení z pravidla nezprostředkovávají náhradní matky, neplodný pár si musí nalézt svoji matku sám, klinika pouze dává některá doporučení či podmínky, které musí být splněny před provedením léčby. Mezi takové úkony patří lékařské vyšetření náhradní matky, návštěva právníka, popřípadě konzulta s psychologem.

Věk náhradní matky nesmí překročit věk 49 let, aby mohlo být umělé oplodnění provedeno legálně na některém zdravotnickém zařízení asistované reprodukce. „*Umělé oplodnění lze provést ženě v jejím plodném věku, pokud její věk nepřekročil 49 let, a to na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří tuto zdravotní službu hodlají podstoupit společně (dále jen „neplodný pár“)*“ [Zákon č. 373/2011]. V případě, že biologické matce nemohou být odebrána vajíčka, použijí se dárcovská, nesmí být použita vajíčka náhradní matky, protože zákon udává nutnost anonymity dárce a dárkyně při umělém oplodnění. Po porodu náhradní matka předá dítě biologickým rodičům, není to však právně vymahatelné a je to pouze její rozhodnutí. Následně probíhá adopce biologickou matkou [Zákon č. 373/2011].

Bakalářská práce je rozčleněna na čtyři části, a to na teoretickou, metodologickou, analytickou a závěr. V teoretické části se zabývám klíčovými koncepty ve studiu náhradního mateřství a uvádím již provedené výzkumy v dané tématice. V metodologické části prezentuji cíle výzkumu, použité metody výzkumu a důvody k jejich výběru, dále rozebírám průběh výzkumu, hledání informátorů, poukazuji také na svou roli výzkumnice a etiku výzkumu. V analytické části interpretuji získaná data z výzkumu na základě srovnání s teoretickou částí. V závěru shrnuji zjištění výzkumu, jeho přínos, limity a navrhuji další zkoumání tohoto tématu. V příloze přikládám vzor informovaného souhlasu a strukturu k rozhovorům.

1 Teoretická východiska

1.1 Teoretický rámec

Antropologie příbuzenství se zabývá významem příbuzenství, jeho změnami v historii a napříč různými kulturními a sociálními kontexty. Linda Stone definuje nové směry tohoto zkoumání a klade také důraz na vzájemnou koexistenci příbuzenství a genderu. Ve své knize poukazuje na vývoj konceptualizace příbuzenství a uvádí jednu z prvních ustanovených definic, jež můžeme dnes označit za nedostatečnou. „*Příbuzenství je konvenčně definováno jako vztah mezi osobami na základě původu nebo sňatku*“ [Stone 2010: 5].

K velkému rozvoji antropologie příbuzenství dochází po kulturním obratu, za kterým stojí americký antropolog David Schneider, vědecké pole se začíná věnovat konceptualizaci příbuzenských vztahů a antropologové uznávají příbuzenství jako kulturně konstruovaný jev. „*Příbuzenství je výsledkem kulturní interpretace reprodukce a využití této kulturní zkušenosti k postulování smysluplných sociálních vztahů*“ [Skupnik 2010: 364]. Všude na světě, v různých místech a kulturách je příbuzenství vnímáno odlišně na základě dané kulturní interpretace, aniž by ji ovlivňoval způsob početí dítě.

V kulturách, kde se využívají nové reprodukční technologie, se proměňuje interpretace příbuzenství. Náhradní mateřství je velmi zajímavou a prozatím ne zcela běžnou praxí, ale přináší s sebou nové interpretace jedné z nejzákladnější a nejpřirozenější instituce, rodiny. Náhradní mateřství mimo jiné utváří zcela nové otázky týkající se formování a proměny příbuzenství i rodiny, komodifikaci života a těla [Berend 2016: 1].

V knize *Kinship and Gender* (2009) Stonová závěrem poukazuje na nutnost redefinice systému příbuzenských vztahů, protože dochází k velké fragmentaci pojmu mateřství, což vyplývá z technologické schopnosti oddělit narození dítěte od oplodnění vajíčka. V knize také nalézáme odkaz na práci Roberta Snowdena a jeho kolegů, kteří vytvořili deset rozdílných termínů pro uchopení nových konceptů matky a otce, jež je nutné rozlišit [Stone 2010: 306]. Toto rozdělení vystihuje všechny možné typizace matky a otce ve vztahu k dítěti. K termínu matka přidáváme charakteristické přídavky a vzniká pojmenování genetická matka, nesoucí (náhradní) matka, pečující matka, kompletní matka či kombinace dvou vztahů k dítěti genetická/nosící matka, genetická/pečující matka nebo nosící/pečující matka. U otce rozlišujeme pouze tři termíny, a to genetický otec, pečující otec či kompletní otec [Snowden 1983: 34].

Náhradní neboli surogátní mateřství se rozlišuje na tradiční a gestační. Tradiční náhradní matka je uměle oplodněná spermii od genetického otce u lékaře či doma a je geneticky příbuzná s plodem. Pokud se použijí spermie dárce, výsledné dítě není geneticky příbuzné ani se zamýšleným otcem, ale je geneticky příbuzné s náhradní matkou [White 2018].

Gestační náhradní matky nejsou geneticky příbuzné s plodem, jelikož jsou oplodněny pomocí embryotransferu, který probíhá za účasti užití podpůrných hormonálních medikamentů před a po transferu, aby byla podpořena vyšší úspěšnost uchycení plodu [Berend 2016: 7-8]. Ačkoliv gestační náhradní matky přijmou embryo zamýšlených rodičů, komplikuje tento proces také epigenetika a její zkoumání, o kterém se zmiňuji níže.

1.2 *Konceptualizace pojmů*

V bakalářské práci pracuji s termínem *náhradní mateřství*, kterým rozumím celý proces, od oplodnění přes porod dítěte náhradní matkou až po osvojení si dítěte soudním procesem. Dle výše zmíněných definic také rozlišuji *tradiční a gestační náhradní mateřství*.

Druhým termínem *náhradní matka* neboli surogátní matka rozumím matku, jež nosí ve své děloze plod pro zamýšlené rodiče a po porodu se dítěte vzdává a přenechává k osvojení.

Třetím důležitým pojmem, který ustanovuji na základě zahraniční literatury, jsou *zamýšlení rodiče*, z anglického originálu: *intended parents*, jimž porodí dítě náhradní matka. Toto označení dále rozvíjím na používaný pojem *zamýšlená matka a zamýšlený otec*. Tyto pojmy však mohou být v případě gestačního náhradního mateřství nahrazeny pomocí termínů *biologická či genetická matka a otec*, protože náhradní matka nosí oplodněné vajíčko, které je zamýšlené matky, jež můžeme nazvat tím pádem i jako biologickou/genetickou matku. V případě, že vajíčko bylo uměle oplodněno spermiemi od zamýšleného otce, můžeme ho také zároveň nazývat otcem biologickým či genetickým [Berend 2016: 8, Stone 2009: 295].

1.3 Klíčové koncepty ve studiu náhradního mateřství

Klíčové koncepty ve studiu náhradního mateřství nám přehledně sumarizuje odborný článek Albio, Robledilo(2016), který na základě velkého množství odborných zdrojů uvádí psychologické aspekty gestačního náhradního mateřství. Většina gestačních matek uvádí pocit úspěchu a zvýšení sebeúcty po úspěšném dokončení celého procesu. Ve většině případů gestační matky neuvažují finanční zisk jako jejich hlavní motivaci, některé dokonce naznačují nedůležitost financí v tomto procesu. Náhradní matky uvádí, že si užily jejich těhotenství a porod [Albio, Robledilo 2016: 2].

Utváření vztahů se ukazuje jako jeden z konceptů, kterým můžeme nahlížet na náhradní mateřství, a souvisí s proměnou příbuzenství díky této nové reprodukční technologii. Utváření vztahů probíhá během procesu náhradního mateřství mezi třemi osobami, náhradní matkou, biologickým otcem a biologickou matkou, jejichž vztah je z výzkumů definován jako dlouhotrvající, ale samozřejmě se vyskytují i vztahy, které trvají pouze po dobu těhotenství a porodem, ukončením procesu, zanikají.

Do vztahů vznikajících během náhradního mateřství je také zapotřebí zařadit vlastní děti náhradních matek či již narozené děti biologických rodičů nebo nově přichozí na svět díky náhradní matce. „*Velké procento náhradních matek uvedlo, že jejich biologické děti měly pozitivní přístup během těhotenství a po narození, což přispělo ke spokojenosti jejich rodiny*“ [Albio, Robledilo 2016: 3]. Z výzkumů také vyplývá touha vlastních dětí náhradní matky navázat vztah s dítětem narozeným díky gestačnímu náhradnímu mateřství. Některé biologické děti dokonce považují surrogátní děti jako jejich sourozence či nevlastní sourozence [ibid: 3].

Spolupráci a vztah náhradní matky a zamýšlených rodičů do jisté míry může určovat smlouva, která může a nemusí být právně závazná na základě jurisdikce v daném prostředí. Například smlouvy v Izraeli dokonce určují, jak často budou aktéři v kontaktu během těhotenství a po porodu. Smlouva dále může obsahovat ochotu náhradních matek podstoupit různá vyšetření, počet embryotransferů, které jsou obě strany ochotny učinit, či ukončení těhotenství v případě abnormalit plodu. Smlouva zahrnuje finanční náležitosti, kdy platby náhradním matkám bývají často rozvrženy v pravidelných splátkách během těhotenství a hlavní částka bývá placena až po narození dítěte [Teman 2010: 16].

Důležitým faktorem při navazování vztahů či samotném výběru náhradní matky či biologických rodičů se stává vzdálenost. Biologičtí rodiče často musí dojíždět velkou vzdálenost za náhradní matkou, případně zajistit dopravu i náhradní matce. Dokonce se objevuje mezinárodní náhradní mateřství, kterým je označován proces, kdy biologičtí rodiče jsou z jiného státu než náhradní matka, což v případě nejasné legislativní úpravy může přinášet řadu stresujících okolností a nejasností [Albio, Robledilo 2016: 4].

Mezi další klíčové koncepty řadím epigenetické vlivy, motivaci náhradních matek a komercializaci náhradního mateřství, které si dovoluji podrobně rozvést v samostatných podkapitolách níže a uvést tak širší teoretický rámec zkoumané tematiky.

1.3.1 Epigenetika

Epigenetika je vědní obor zabývající se studiem mechanismů mitotických nebo meiotických změn, které nemohou být vysvětleny modifikací sekvencí DNA. Významným obdobím pro působení epigenetických vlivů je prenatální vývoj [Hrubá 2013: 4]. Epigenetika se využívá pro vysvětlení přetrvávání dlouhodobých sociálních a zdravotních problémů, jako jsou obezita, kardiovaskulární choroby, mentální choroby, ale také chudoba, nerovnosti a jejich přetrvávání z generace na generaci [Meloni 2017: 211].

Stres a nálada během těhotenství mohou mít trvalý dopad na vývoj potomků s důsledky psychiatrických rizik. Epigenetické vlivy se přenáší skrz placentu, která v době těhotenství působí jako kritické dělicí rozhraní mezi matkou a plodem. Stres matky v těhotenství může predikovat omezení růstu plodu [Meloni 2017: 235]. „*U matek uvádějících vnímání zvýšeného stresu během těhotenství dochází ke zvýšené metylaci placentárního DNA v genu 11HSD2B, což je gen kódujícího enzymu, který plod chrání před mateřským stresovým hormonem*“ [Meloni 2017: 236].

Dalším způsobem prenatálního epigenetického vlivu je přímý dopad mateřského psychosociálního stresu na tkáň spojující matku s plodem, včetně mozku. U lidí se provádí analýza epigenetických účinků u potomků, kteří zažili mateřský prenatální stres, jenž se vztahuje hlavně na analýzu z krve, buňkách nebo slin. Třetí cestou, přes kterou mohou být zprostředkovány prenatální epigenetické účinky, je změna kvality postnatálních interakcí matky a kojence. Stres během těhotenství může během mateřského období měnit duševní zdraví matky a existuje zvýšené riziko narušení interakcí matky a kojenců spojených s poporodní depresí [Meloni 2017: 236].

Epigenetika nám tedy přináší i důležité poznatky týkající se náhradního mateřství, jelikož právě náhradní matka svým životním stylem může ovlivnit genetický plod biologických rodičů. Pomocí epigenetiky se také prokázal vliv kouření tabáku na plod. Špatná výživa matky v době početí či špatný příjem potravy během těhotenství ovlivňuje vývoj plodu různými způsoby. Výzkum ukázal, že je ovlivněno zdraví jedné generace na základě toho, co konzumovaly matky a jejich matky během těhotenství [Meloni 2017: 709].

1.3.2 Motivace náhradních matek

Zahraniční zdroje mimo jiné také často diskutují motivaci náhradních matek k donošení dítěte cizímu páru. Finanční zisk může být jedinou nebo hlavní motivací pro některé náhradní matky, ale i přesto většina žen uvádí emocionální důvody k jejich rozhodnutí. Mezi tyto emocionální důvody můžeme zařadit pocit zvýšení sebeúcty, snahu vyřešit pocity spojené s předchozími reprodukčními ztrátami či touhu po opětovném těhotenství a porodu bez nutnosti výchovy potomka [Cook 2003:10].

Některé náhradní matky uvažují o jejich činnosti jako o prostředku uspokojení jak jejich altruismu, tak také k získání finančních prostředků pro různé potřeby jejich rodiny. V knize *Surrogate motherhood: international perspectives* (2003) přichází autorky se zjištěním, že není dostačující přijmout zjednodušující dichotomii pojetí náhradního mateřství jako motivovaného altruismem nebo komercí. Náhradní matky jsou motivovány pomocí mnohem většího kontextu a mají různé důvody a motivace. [Cook 2003: 13, 164].

1.3.3 Komeracionalizace instituce náhradního mateřství

Náhradní mateřství můžeme rozdělit na altruistické, neboli bezplatné, a komerční. Komerční náhradní mateřství znamená, že náhradní matka poskytuje své služby za úplatu. Komeracionalizace neboli zpeněžení se týká v institutu náhradního mateřství několika komodit. Komoditou se tak stává děloha, vajíčka, embrya či sperma. „Je zřejmé, že komerční náhradní mateřství přímo porušuje článek 3 Listiny základních práv EU a článek 21 Rady Evropy o lidských právech a biomedicíně, které zakazují vytvářet z lidského těla a jeho částí zdroj finančního zisku“ [Watson 2016: 225].²

Z článku od Watsonové (2016) vyplývá, že někteří odborníci se zastávají altruistického náhradního mateřství jakožto obsahujícího menší finanční transakce, na druhou stranu můžeme argumentovat neexistencí rozdílu, jelikož náhradní matka je v obou případech redukována na *kontejner* nebo hezčím názvem *chodící inkubátor*. Kritici tedy pohlížejí na těhotenství jako na funkci, která poskytuje službu druhým a výrazně tak mění charakter těhotenství doprovázené existenciální a spirituální zkušeností [Watson 2016: 224-225].

Komeracionalizaci náhradního mateřství se věnuje například retrospektivní analýza dat publikovaná v odborném článku White (2018), jež se zabývá analýzou dat z existujících registrů a společností pro asistovanou reprodukci a porovnává finanční náklady na náhradní mateřství v Kalifornii (USA) a Kanadě. Článek prezentuje konkrétní částky finanční náhrady, v přepočtu tak činí náklady biologických rodičů okolo tří až čtyř milionů korun s tím, že náhradní matka dostává 400 až 800 tisíc korun jako kompenzaci za její čas a úsilí. Dále také dostává prémii 200 až 300 tisíc korun za donošení dvojčat. Celková uvedená částka zahrnuje veškerá vyšetření, dárcovství a výdaje na zdravotní pojištění náhradní matky, právní poplatky, dále také náklady na cestování a další. Výzkum ukázal, že třem čtvrtinám náhradních matek bylo také poskytnuto psychosociální poradenství. V Kanadě jsou celkové náklady za náhradní mateřství zhruba o polovinu nižší než v Kalifornii a v přepočtu se pohybují okolo jednoho až dvou milionů korun.

---

² Česká televize uvádí dokumentární film *Orgány na prodej* (2012) ze série *Pološero*, život není černobílý, ve kterém se hovoří o směňování lidských částí těl za peníze. Dokument diskutuje existenci černého trhu, kde se ročně prodávají deseti tisíce lidských orgánů. V dokumentu jsou ukázány tři příběhy „darování“ či směnění ledviny, spermatu a dělohy, které prezentují české rodiny. Příběh o náhradní matce prezentuje důvod jedné české ženy, jež žila s dětmi sama a měla „do kapsy hluboko“, v jejím případě se nejedná o žádný trestný čin, jak je tomu například s prodejem ledvin, honorář je brán jako finanční vyrovnání, které se podle aktérky pohybuje v ČR okolo 150 až 300 tisíc korun, není to pro ni částka vysoká, ale díky této částce může své vlastní děti poslat na školu přírodě a vzít je na dovolenou k moři.

V Kanadě platí zákon o asistované reprodukci, který kriminalizuje platbu náhradní matce, mimo její náklady na těhotenství. V kanadských případech se neobjevil záznam o obdržení nějaké finanční odměny za donošení dvojčat [White 2018: 4].

Finanční kompenzace se čas od času diskutuje v tisku a masmédiích v zahraničí i v České republice. V zahraničním tisku se objevila zmínka o psychologickém testování náhradních matek v Detroitu (USA), pro které byla finanční odměna velmi významným faktorem, na druhou stranu se odborníci na základě jejich zjištění shodují, že pro náhradní matky finance nejsou hlavním důvodem, proč jsou ochotny odnést dítě zamýšleným rodičům.

1.4 Dosavadní výzkumy

1.4.1 České odborné pole

V českém prostředí nalézáme pouze malé množství relevantních zdrojů dotýkajících se tématu náhradního mateřství. Kniha *Diagnóza neplodnost* (2014) sice nezkoumá náhradní mateřství, ale zmiňuje problém medikalizovaného řešení neplodnosti z hlediska finanční stránky. Řešení neplodnosti tedy není v populaci rovnoměrně rozloženo, ale závisí na ekonomickém, kulturním i sociálním kapitálu neplodných párů [Slepičková 2014: 52, 83-85].

V článku socioložky Lenky Zamykalové (2003) se dozvídáme o praktikování asistované reprodukce v českém prostředí na základě osmnácti měsíčního terénního výzkumu obsahující mediální analýzu, rozhovory s lékaři, právníky atd. Zamykalová popisuje náhradní mateřství jako metodu, která se v České republice neprovádí, od výzkumu proběhlo 15 let a nyní již existují zdravotnická zařízení, jež umožňují léčbu neplodnosti pomocí náhradního mateřství, stále ovšem platí, že matkou je ta, která dítě porodila a to tuto léčbu komplikuje z hlediska české právní legislativy [Zamykalová 2003: 9].

Asi nejvýznamnější literaturu o českém prostředí představuje anglicky napsaná kniha *Games of Life* (2015) tří českých autorek, které se zaměřily na české prostředí reprodukční biomedicíny zkoumané sociologickou perspektivou. Autorky sice nezmiňují náhradní mateřství, ale věnují se asistované reprodukci, což, jak už víme, je součástí procesu náhradního mateřství. Z jejich výzkumu vyplývá, že centra asistované reprodukce jsou ve velmi konkurenčním prostředí a hledají různé cesty k získání důvěry svých pacientů. Objevuje se zde velká nadvláda lékařů v tom, že ovlivňují celý proces

asistované reprodukce a rozhodují o průběhu léčby. V České republice se nachází asi 35 středisek in-vitro fertilizace a další specializovaná či komerční zařízení.

Z české reprodukční biomedicíny vyplývá, že zaujímá vysoké postavení a vede k různým novým hi-tech zpracováním, ale chybí zde koncepční a veřejné diskuze k vyjednávání a utváření českých zákonů [Šmídová, Šlesingerová, Slepíčková 2015: 139-140].³

1.4.2 Mezinárodní odborné pole

Volnou inspirací pro moji výzkumnou část byla zejména kniha *The online world of surrogacy (2016)* od Zsuzsy Berendové, jelikož se zabývala webovou stránkou, na které ženy sdílely své příběhy o náhradním mateřství a komunikovaly mezi sebou v diskuzích. Autorka prováděla online pozorování, kde se zaměřovala na sociální vazby mezi aktérkami, lingvistické vyjadřování, používání emotikon a různých druhů písem. Její metodologií výzkumu se stala mnohaletá analýza webové stránky *surromumsonline.com*, na základě níž navázala také korespondenční komunikaci s informátorkami.

Berendová prezentuje náhradní mateřství na základě jejích zjištění jako „poskytnutí daru života“. Autorka se ve svém výzkumu také doptává na roční příjem domácnosti, práci, věk, vzdělání a počet dětí náhradní matky a odhaluje, že náhradní matky jsou nejčastěji vdané a mají dvě až pět dětí [Berend 2016: 38]. Není nezvyklé, že náhradní matky vtipkují o návykovosti pomoci ostatním k utváření rodin náhradním mateřstvím. Korespondence s více potencionálními zamýšlenými rodiči je pro náhradní matky zcela běžná [Berend 2016: 8]. V knize se také objevily negativní postřehy náhradních matek z webové stránky, jež jsou vedeny nad debatou o vhodném a nevhodném chování zamýšlených rodičů. „*Spousta žen má působivé právní a medicínské znalosti. Gestační náhradní matky porovnávají jejich zkušenosti s cystami a vysokým krevním tlakem k posouzení, zda by to mohly být možné nežádoucí účinky hormonů, které berou*“ [Berend 2016: 38].

---

³Jako další zdroj obrazu náhradního mateřství byl natočen český dokumentární film *Duši neprodám*, vytvořený režisérkou Evou Tomanovou, který měl premiéru v České televizi v roce 2016. Film nabízí k nahlédnutí tři odlišné příběhy českých náhradních matek, bohužel se však setkává s kritikou od jeho sledovatelů (dostupné na Česko-slovenské filmové databázi www.csfd.cz) za filmové zpracování, kde upoutává pozornost pouze atraktivnost tématiky, bohužel mi nezbyvá nic jiného než souhlasit. Z filmu se bohužel nedozvídám nic zajímavého ani inspirativního k mému výzkumu, co bych nenašla někde jinde.

Knih *Birthing a mother: The Surrogate Body and The Pregnant self* (2010) od Elly Temanové nám přináší detailní pohled na gestační náhradní mateřství, zaměřuje se na sociální vztahy mezi zamýšlenými rodiči a náhradní matkou. Autorka mluví o uspořádání náhradního mateřství a jeho souvislostí na základě zkušeností od informátorů. V knize nalezneme také otázku finanční stránky náhradního mateřství, což není zcela běžné v ostatní literatuře. Zamýšlený pár musí poskytnout dopředu přibližně 25 tisíc amerických dolarů a další dodatečné náklady mohou činit cca 9 tisíc amerických dolarů. Americké náhradní matky procesem vydělají zhruba 20 až 25 tisíc dolarů, ačkoliv pokud je žena náhradní matkou již podruhé, tak si může říct o větší částku [Teman 2010: 16].

Další autorkou zmiňující se ve svém výzkumu o finanční stránce je také Linda Stone. „*Náhradní matky obvykle dostávají částku zhruba 10 tisíc amerických dolarů. Mnoho náhradní matek však trvá na tom, že to nedělají kvůli penězům, protože jsou skutečně motivovány poskytnutím dítěte neplodnému páru*“ [Stone 2010: 304]. Z výzkumů Temanové a Stonové vyplývá, že ačkoliv vydaly výzkum ve stejném roce, uváděné finanční částky se velmi liší, což může mít za příčinu například jiná výzkumná lokalita v prostředí USA nebo vysokou finanční variabilitu, kterou si určují samy náhradní matky.

Susan Markens ve své knize *Surrogate motherhood and the politics of reproduction* (2007) provádí komparativní analýzu ze sesbíraných dat různých amerických států a provedených rozhovorů v New Yorku a Kalifornii a na základě analýzy se pokouší odhalit efekt politického zázemí reprodukční medicíny. Ve svém výzkumu zkoumala příčinu rozdílných reakcí dvou podobně konstruovaných zákonodárných orgánů v New Yorku a Kalifornii na řešení problematiky náhradního mateřství a ukázala dva způsoby pojetí náhradního mateřství, a to buď jako "prodej dítěte" nebo jako "neštěstí neplodných párů". Nalezené rozmanité interpretace náhradního rodičovství a příběhy náhradních matek odhalují, jak konkrétní kulturní zvyklosti a soudní procesy vytvářejí význam dané problematiky [Markens 2007].

2 Metodologie

Pro účely mého výzkumu jsem zvolila kvalitativní přístup vzhledem k tomu, že daná tematika nebyla v České republice příliš vědecky prozkoumána a jedná se o poměrně málo známou praxi reprodukce, ať už pro vědecké pole či veřejnost, která se u nás teprve začíná rozvíjet. To je také důvodem, proč jsem vytvořila netradiční propojení několika kvalitativních metod, které společně nazývám jakousi první sondou do dané problematiky, která slouží k bližšímu vhledu do aktuálního dění v prostředí, které obklopuje náhradní mateřství. „*Kvalitativní metody jsou určeny spíše k pochopení, zachycení jednání, procesů či teoretických modelů než k systematickému popisu, měření či srovnávání*“ [Kaufmann 2010: 33].

V této kapitole představuji cíle vlastního výzkumu a definuji výzkumné otázky. Dále se věnuji důkladnému popisu jednotlivých metod a uvádím jednotlivé zdroje dat. Pro přehlednější orientaci v analytické části také krátce prezentuji své informátorky pomocí medailonků. Na závěr této kapitoly se věnuji vlastní reflexi a etice výzkumu.

2.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Cílem mé práce je prozkoumat a popsat praxi náhradního mateřství a s tím spojené klíčové problémy.

Původním záměrem bylo porozumění proměnám příbuzenství nových reprodukčních strategií v České republice, ale vzhledem k faktu, že většina mých informátorek jsou náhradní matky, které také více na internetu diskutují než biologičtí rodiče, nemůžu získat ucelený obraz na přetváření vnímání rodinných struktur. V České republice se ve veřejném prostoru zatím o praxi náhradního mateřství moc nehovoří a moje práce je jakousi sondou k pochopení této velice specifické reprodukční strategie a spjatých technologií a nalezení klíčových problémů, které s náhradním mateřstvím úzce souvisí.

2.1.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem mé práce je zmapovat situaci praxe náhradního mateřství v České republice, zda a jak lidé praktikují náhradní mateřství. Jako další si kladu za cíl zjistit, zda se veřejně diskutuje tématika náhradního mateřství v České republice, kde a jak k tomu dochází. Posledním z hlavních cílů je získat autentické informace od informátorek a informátorů, které se účastnily/i nebo se plánují účastnit procesu náhradního mateřství. Z těchto cílů vyplynula potřeba definovat si dílčí výzkumné otázky, které tyto cíle konkretizují.

2.1.2 Výzkumné otázky

Na základě formulování výzkumných cílů bylo potřeba rozpracovat další dílčí výzkumné otázky, které rámuji výzkum a určují konkrétní zaměření mého výzkumu. Pomocí jednotlivých otázek jsem následně hledala jednotlivá klíčová slova v diskusních fórech a příspěvky následně analyzovala. Tyto výzkumné otázky byly zároveň odrazovým můstkem pro tvorbu struktury rozhovoru obsahující dílčí otázky kladené informátorkám. Strukturu rozhovoru přikládám do příloh práce.

Vytvořila jsem šest výzkumných otázek vážících se k cílům výzkumu:

1. Jak a kde lidé v České republice praktikují náhradní mateřství?
2. Jaká je motivace náhradních matek?
3. Jak prožívají náhradní matky těhotenství?
4. Vytváří se mezi rodiči a náhradní matkou nějaký vztah? A jaký?
5. Kolik činí finanční náhrada za ušlé zisky během těhotenství náhradní matky?
6. Mají některé ženy z České republiky zkušenosti se zahraničními klinikami náhradního mateřství?

2.2 Metody výzkumu

Pro tuto kvalitativní sondu do dané problematiky jsem využila prostředků e-interview, výzkumných rozhovorů, netnografie, tyto jednotlivé metody popisuji níže. Získaná kvalitativní data, která jsem převedla do textové podoby, následně podrobuji kvalitativní obsahové analýze. Prostřednictvím metody analýzy dat rovněž analyzuji i volně dostupná diskusní fóra, či příspěvky v otevřené skupině na sociální síti Facebook.

2.2.1 E-interview

E-interview nazýváme rozhovor provedený prostřednictvím emailu. E-interview přináší zcela neobvyklou interakci mezi výzkumníkem a zkoumaným, což přináší řadu výhod a nevýhod. „*Tento typ rozhovoru se zcela odlišuje svými principy vedení od své nejbližší příbuzné metody, a to rozhovoru face to face*“ [Bampton, Cowton 2002: 1].

Jedním klíčovým faktorem v e-interview je čas. Díky časové flexibilitě výzkumník může provádět několik rozhovorů najednou, protože tento typ rozhovoru není tak časově náročný. „*Asynchronizace také umožňuje dotazovaným přemýšlet a zvážit svojí odpověď*“ [Bampton, Cowton 2002: 3]. Časová možnost k přemýšlení také poskytuje možnost uvědoměle zodpovědět všechny otázky, které lze strukturovat a odpadá řada řečnických a gramatických přešlapů v jazyce. Výzkumník má dostatek času odpovědi analyzovat a klást další otázky, může se také prezentovat, jak potřebuje, aniž by ho ovlivňovaly jeho povahové vlastnosti, emoce a další faktory, které zcela mizí s e-interview.

Časová a také prostorová flexibilita je velice výhodná také pro informátory, protože nejsou nuceni si vybrat den a místo provedení rozhovoru, ale mohou odpovídat na otázky kdykoliv se jim bude chtít, což souvisí i s tím, že si mohou vybrat klidné prostředí, které vyhovuje právě jim a mohou odpovídat na otázky strukturovaně a zamýšlet se nad svým psaným projevem. Nevýhodou prostorové flexibility je také omezení osobního poznání informátora s výzkumníkem, což může způsobit nedůvěru a neochotu se otevřít či nepříjemné otázky přeskakovat. Informátor také nemusí otázky správně chápat a může dojít ke špatnému zodpovězení. Časová flexibilita a nejasně vymezený časový prostor interakcí způsobuje jejich zpoždění, což může vést ke znepokojení výzkumníka.

Mezi další negativa této metody patří velmi malá možnost výzkumníka pozitivně ovlivňovat zkoumaného a podněcovat ho k zodpovězení otázek. V případě, že se informátorovi otázky nelíbí, jednoduše neodpoví na danou otázku, v horším případě zcela přestane komunikovat a s tím už bohužel výzkumník nemůže nic dělat.

Obrovskou výhodou může být prostorová flexibilita, díky které může výzkumník navázat komunikaci i s velmi vzdáleným informátorem, aniž by na to vynaložil čas a peníze. Výzkumník i informátor tak nejsou ničím omezení a mohou se zapojit do výzkumu kdykoliv a odkudkoliv [Bampton, Cowton 2002].

Do metodologického konceptu e-interview zařazuji i tzv. *chatování*, které proběhlo s informátorkami, jež jsem získala prostřednictvím sociální sítě Facebook. Princip rozhovoru užívá stejné techniky, ale na základě mé zkušenosti hodnotím e-interview přes soukromé zprávy, jejichž zaslání umožňuje sociální síť Facebook, za efektivnější především díky rychlejším interakcím, které jsou pravděpodobně způsobeny častější aktivitou/přítomností uživatelů na daném online fóru.

2.2.2 Chápající rozhovor

Pro vedení výzkumného rozhovoru jsem zvolila techniku chápajícího rozhovoru od Kaufmanna, protože je mi blízký svým pojetím role výzkumníka, to, že výzkumník má zůstat sám sebou a nesnažit se o neutralitu, jež upřednostňuje klasické pojetí metodologie. „*Chápající rozhovor má úplně opačnou dynamiku: tazatel se aktivně zapojuje do otázek, aby vzbudil zájem dotazovaného*“ [Kaufmann 2010: 23]. Autor v knize upřednostňuje empatii a emoce výzkumníka, který se nemusí bránit vlastnímu smíchu a vyjádření, naopak jeho cílem je probudit sympatie, čímž výzkumník získává lepší pozici, a informátor je ochoten se otevřít a sdělit výzkumníkovi i citlivější informace [Kaufmann 2010: 64].

Podle Kaufmanna by se měl výzkumník zaměřit na ústní projev a postavení výzkumníka a informátora jako dvou sobě si rovných partnerů. Výzkumník se připravuje podobně jako na polo-strukturovaný rozhovor s tím, že seznam otázek je flexibilním nástrojem a otázky klade v intuitivním pořadí. Respondent by se neměl cítit jako podřízený, kterému jsou otázky diktovány, a on jen odpovídá, měl by tvořit tým s výzkumníkem a podílet se na rozvinutí daných témat. „*Respondent s překvapením zjišťuje, že mu tazatel pozorně naslouchá a zakouší jistou radost z toho, že se postupně přesouvá do hlavní role*“ [Kaufmann 2010: 57].

2.2.3 Netnografie

Netnografie je metodou zúčastněného pozorování v rámci online výzkumu a je vhodnou pro studium komunit, jež se objevují online na Internetu, protože umožňuje zapojení do sociálních interakcí. V rámci mého výzkumu metodou netnografie jsem zkoumala sociální prostředí účastnic a účastníků diskusních fór a jejich vzájemnou interakci. „*V analýze sociálních sítí se objevují dvě základní úrovně analýzy, a těmi jsou sociální aktéři a vazby, které mezi sebou navazují*“ [Kozinets 2010: 49]. Jednou z výhod netnografie a jiných metod online výzkumu je anonymita, protože sociální aktéři se na internetových médiích obvykle cítí uvolněnější než při face-to-face rozhovorech z důvodu možnosti skrýt svoji identitu za vytvořený profil, čímž je jejich reálná identita udržena v anonymitě [Kozinets 2010: 70].

2.3 Zdroje dat

Ke kombinování různých výzkumných metod mě vedla především jedna skutečnost, a to z počátku neschopnost nalézt informátorku na výzkumný rozhovor. Pokusila jsem se navázat kontakt s aktérkami pomocí emailu, získaných prostřednictvím webových portálů pro nalezení kontaktních adres.

Mou prvotní snahou bylo oslovit co nejvíce potencionálních účastnic e-interview či osobního rozhovoru. Bohužel i přes oslovení zhruba 60 potencionálních účastnic jich velké množství neodpovědělo, velmi malé množství tuto nabídku odmítlo a ještě menší počet informátorek byl ochotný zapojit se do mého výzkumu. K oslovení potencionálních informátorek jsem také využila zveřejnění příspěvku v otevřené skupině *Šance pro ženy bez dětí-Náhradní Mateřství* na sociální síti Facebook, na základě něhož jsem získala dvě informátorky.

Mé výzkumné pátrání a inspirace knihou *The Online world of surrogacy* mě vedlo k nalezení prostoru, kde se skutečně diskutuje. Bohužel internetovým diskusním portálům dnes již „odzvoni čas“. Proto jsem hledala i na sociální síti Facebook, kde jsem našla dvě relevantní skupiny, bohužel jak jsem se později dozvěděla z rozhovoru, jedna je velice přísně uzavřená. Myslím si, že mým prvotním představením v otevřené skupině jako výzkumnice jsem si uzavřela cestu do té pravděpodobně plodnější diskuze v uzavřené skupině, kde kterýkoliv účastník musí projít velice přísným schvalovacím procesem administrátorů. Naštěstí díky mé účasti v otevřené/veřejné skupině jsem získala alespoň dvě informátorky, které byly ochotné být účastnicemi výzkumného rozhovoru.

V kvalitativní obsahové analýze tedy vycházím z několika druhů dat. Prvním druhem jsou veřejné příspěvky v otevřené skupině *Šance pro ženy bez dětí-Náhradní Mateřství* na sociální síti Facebook. Další analyzovanou skupinovou diskuzí je kniha návštěv na stránce *nahradni-materstvi.webnode*. Použila jsem příspěvky z období prosinec 2017 až duben 2018. Naprostá většina příspěvků byly inzerce náhradních matek, v malém množství inzerce biologických rodičů a v ostatních příspěvcích se diskutovala témata spojené s náhradním mateřstvím.

Pomocí e-interview jsem komunikovala přes email s jednou biologickou matkou, jednou budoucí biologickou matkou a s dvěma náhradními matkami. Další e-interview byly vedeny prostřednictvím soukromých zpráv na sociální síti Facebook, zde jsem komunikovala s jednou budoucí náhradní matkou, ale také jsem toto médium použila pro první kontakt a komunikaci s účastnicemi výzkumných rozhovorů.

Data získaná z výzkumných rozhovorů představují cenný materiál, který zasahuje do osobní roviny pozadí praxe náhradního mateřství. Dalším cenným materiálem byl také osobní příběh jedné náhradní matky, který byl publikován na osobním profilu na sociální síti Facebook a byl rozdělen do několika dílů, které byly zveřejněny v jednotlivých příspěvcích a obsahují velmi podrobný popis její osobní zkušenosti.

2.3.1 Výzkumný vzorek

Pro lepší orientaci v citacích informátorek, jež jsou součástí analytické části, vytvářím tabulku informátorek, celkem sedmi účastnic e-interview a osobních rozhovorů, aby čtenář mohl pochopit kontext jejich osobních zkušeností.

V této tabulce uvádím formu komunikace s jednotlivými informátorkami, kde SZ Facebook znamená konverzace přes soukromé zprávy na sociální síti Facebook. S dalšími informátorky probíhal také e-interview prostřednictvím emailové komunikace. F2F rozhovor znamená osobní rozhovor vedený metodou face to face, tento typ rozhovoru byl proveden s jednou informátorkou v místě jejího bydliště v délce zhruba hodiny a půl. Pouze s jednou informátorkou byl proveden video rozhovor v délce 55 minut. Ze sedmi informátorek bylo pět náhradních matek, jedna budoucí náhradní matka a jedna informátorka byla matkou biologickou.

Tabulka informátorek

Informátorka	Komunikace	Role	Vlastní děti	Zdravotnická zařízení	Dárcovství
Paní Adamová	SZ Facebook	Náhradní matka	Neuvedla	Brno	Vajíčka
Paní Blažíková	SZ Facebook	Budoucí NM	3	Praha + jiné	Neuvedla
Paní Černá	SZ Facebook	Náhradní matka	2	Bez zkušenosti	Neuvedla
Paní Dráčková	F2F rozhovor	Náhradní matka	2	Praha	Nemá zájem
Paní Horáková	Email	Biologická matka	-	Zlín + Praha	Neuvedla
Paní Nováková	Video rozhovor	Náhradní matka	2	Brno + Kypr	Vajíčka
Paní Lukešová	Email	Náhradní matka	Neuvedla	Neuvedla	Krev, plasma, oocyty

2.4 *Reflexe výzkumnice*

Reflexe role výzkumnice je nedílnou součástí kvalitativních metod a také chápajícího rozhovoru. Já jsem se ze své pozice bezdětné studentky snažila co nejvíce proniknout do tematiky náhradního mateřství, které se zdánlivě podobá tradičnímu pojetí mateřství. Z e-interview jsem neměla příliš dobrý pocit, protože některé účastnice odpověděly na pár obecných či jednodušších otázek, ale v další interakci se již neozvaly, z čehož jsem byla zklamaná. Mohlo to být zapříčiněné špatným rozložením otázek, či unáhleností nebo jednoduše jim e-mail či zpráva zapadly a již nereagovaly, ani když jsem se ozvala opakovaně. E-interview mi poskytly některé informace, které jsem se nedozvěděla pouhým sledováním diskuzí, ale stále se tato metoda nedá srovnávat s výzkumnými rozhovory, které proběhly.

Možná jsem měla štěstí na informátorky, ale z obou rozhovorů jsem měla obrovskou radost. Radost, že i v tak citlivém tématu se dokážou informátorky otevřít a zodpovědět mnoho otázek a rozvinout je obohacením o osobní zkušenost. Ze své pozice výzkumníka si uvědomuji přítomnost nervozity při prvním video rozhovoru, což z počátku zapříčinilo příliš rychlé kladení otázek, ale postupně jsem začala nechávat informátorce více prostoru. Při druhém rozhovoru, který již proběhl při osobním setkání, jsem měla velmi pozitivní pocit již v průběhu rozhovoru. Informátorka aktivně otázky rozvíjela a doplňovala. Jako nováček ve výzkumném terénu si uvědomuji svoji nezkušenost ve vedení rozhovorů, na druhou stranu jsem alespoň dle mého pocitu vytvořila s informátorkami velice příjemnou atmosféru a společně jsme se i mnohdy zasmály. Nevýhodou mohla být absence mateřské zkušenosti, jež mohla mít vliv na zodpovězení klinického postupu praxe náhradního mateřství či navázání vztahu s dítětem.

2.5 Etika výzkumu

Ve výzkumu jsem dodržela etické zásady společenskovedního výzkumu. Účastnice emailových rozhovorů a soukromých konverzací na sociální síti Facebook byly seznámeny s kladením otázek za účelem výzkumu. Účastnice rozhovorů byly před začátkem rozhovoru seznámeny s tématem výzkumu a jeho použitím, poučeny o svých právech a souhlasily s nahráváním rozhovoru na diktafon v mobilním telefonu. Všem informátorkám byl nabídnut informovaný souhlas, se kterým všechny souhlasily a podepsaly svým jménem či pseudonymem, jehož volba jim byla umožněna. Všechny jména a další osobní údaje byly v práci a v prepisech rozhovorů změněny. V prepisech také byly vynechány některé mluvnické výrazy a irelevantní odbočky (narušení rozhovoru okolnostmi v místě provádění rozhovoru). Informátorkám jsem také nabídla zaslání práce po jejím dokončení a obhájení.

3 Analytická část

Tato kapitola uvádí hlavní zjištění, ke kterým jsem dospěla na základě analýzy diskuzí a přepsaných rozhovorů a e-interview. K analýze rozhovorů jsem použila metodu otevřeného kódování, což je způsob pečlivého přezkoumávání přepisů rozhovoru slovo od slova a vede k vytvoření konceptů, které zapadají do kontextu rozhovoru (osobního příběhu) [Strauss, Corbinová 1999: 28].

Analyzovala jsem jednotlivé části rozhovorů, které byly relevantní pro účel výzkumných cílů. Vytvořila jsem jednotlivé kódy a kategorie, jež jsem poté analyzovala, porovnávala a hledala v nich souvislosti s tématy v diskusních fórech a kategoriích z příspěvků. Na základě těchto kategorií vyplynulo pět hlavních témat zkoumané problematiky. Tuto kapitolu jsem se tedy rozhodla rozdělit do pěti podkapitol, které slouží k hlubšímu vhledu do problematiky náhradního mateřství. Jednotlivé podkapitoly jsem nazvala pojmenování, hledání, lékařský postup, navazování vztahů a finance.

3.1 *Pojmenování*

V praxi náhradního mateřství v České republice se objevují některé slovní výrazy, jež specifikují a pojmenovávají klinické postupy či jednotlivé role účastníků procesu náhradního mateřství. Velmi užívaná je zdvojnásobení slova „matka“ a zkrácení slova biologický na „bio“. Používají se ve spojení *náhradní maminka* a rovněž *biologická maminka*, či zkráceně *bio maminka* nebo *bio mamča* a také *bio rodina*.

Velmi často se v diskuzích a e-interview objevují zkratky *BR* a *NM*, které jsou užity pro dva významy vyplývající z kontextu vět, tedy biologičtí rodiče či biologická rodina, náhradní matka nebo náhradní mateřství, dále také užívaná zkratka *BM* pro biologickou matku.

Další velmi častou používanou zkratkou je IVF neboli in-vitro fertilizace, což je velmi diskutováno ve spojení s praxí na klinikách reprodukční medicíny. Obecně můžeme říct, že náhradní i biologické matky užívají odborných termínů lékařských zákroků v běžné mluvě i psané podobě, jejich znalosti ukazují jejich zájem o tuto praxi a také o mateřství. Ženy také běžně používají názvosloví *embryotransfer* nebo užívají zkratku *porod SC*, což znamená „porod císařským řezem“.

3.2 Hledání

Hledání je jednou z hlavních aktivit, která předchází samotnému procesu z lékařského hlediska. Biologičtí rodiče a náhradní matky se hledají navzájem nejčastěji prostřednictvím internetových stránek, kam vkládají své inzerce. Následně mezi nimi dochází k výměně informací o jejich představě a požadavcích, v případě porozumění si přichází na řadu osobní setkání sloužící k domluvě a zahájení procesu náhradního mateřství. Obě strany přikládají velkou důležitost samotnému hledání a vyměňování si informací a přiznávají, že už z prvních zpráv mohou vycítit budoucí (ne)projevení sympatií.

Internet nabízí několik stránek, kde si náhradní matky zveřejňují své inzeráty a hledají tak ty „správné“ rodiče, pro které by byly ochotny odnosit dítě. Tyto inzerce často obsahují množství osobních údajů, jež mají za cíl zaujmout biologické rodiče. V inzerátech náhradních matek je zcela běžné, že v nich uvádí svůj věk, z jakého pochází kraje, informace o předchozích porodech, vztah k cigaretám a alkoholu či jakýkoliv jiný popis jejich zdravotního stavu.

Oslovila jsem několik žen, které na diskusních fórech psaly, že už s náhradním mateřstvím mají zkušenosti. Při podrobnější komunikaci jsem ale zjišťovala, že tomu tak vůbec není a svým tvrzením, že jsou zkušené náhradní maminky, mají akorát zaujmout potencionální biologické rodiče, kteří hledají. [Paní Blažíková]

Jedním z důležitých faktorů pro některé náhradní matky i biologické rodiče je vzdálenost od sebe, a proto se často v inzerátech náhradních matek objevuje, z jakého jsou kraje, naopak u biologických rodičů se častěji než bydliště uvádí místo vybrané kliniky, na níž plánují provést klinické zákroky či již mají zamražená embrya.

Oslovil mě i jeden zahraniční pár, ale byla bych od nich více jak 500 km, což je pro mě nepředstavitelné. Chci být s bio rodinou v těsném kontaktu, mít bio maminku na všech vyšetřeních a pak i u porodu. [Paní Černá]

Ačkoliv pro jinou moji informátorku vzdálenost s rodiči ze zahraničí nebyla problémem, požadavky náhradní matky na osobní kontakt s rodiči jsou zcela běžné. Na téma vzdálenosti hovoří ve své práci Temanová, která dává do kontrastu náhradní mateřství v USA, kde často žijí biologičtí rodiče v jiném státě než náhradní matka a jejich interakce probíhá převážně přes video hovory, ale návštěvy při lékařských

vyšetřeních jsou méně časté, zatímco například v Izraeli se díky malé rozloze vytváří mezi náhradní matkou a biologickou matkou velice blízký vztah a celé těhotenství prožívají společně. Temanová definuje i tzn. *pseudotěhotenství*, které prožívá biologická matka, jež si buduje identitu těhotné ženy a zažívá si těhotenství vedle její náhradní matky [Teman 2010].

3.3 Lékařský postup

Všechny příběhy náhradního mateřství se neobejdou bez návštěvy některé ze zdravotnických zařízení reprodukční medicíny, které nabízí oplodnění vajíčka neboli in-vitro fertilizaci a následné umístění embryí do dělohy náhradní matky. Každé zdravotnické zařízení má určené podmínky, za kterých provádí léčbu neplodnosti pomocí náhradního mateřství a jaké si klade nároky na náhradní matku. Tyto požadavky se také v průběhu několika let mohly změnit, a proto se i jednotlivé zkušenosti náhradních matek a biologických rodičů liší na základě výběru kliniky a doby, kdy náhradní mateřství podstupovali.

Prvním vyšetřením, které může být vyžadováno po náhradní matce, pokud ho nepodstoupila již dříve, jsou testy na pohlavní choroby, hepatitidu B a C a další. Tyto vyšetření se také stávají předmětem online diskuze, hovoří se o jejich ceně. Uváděná částka činí okolo 5 tisíc a v běžné praxi tato vyšetření hradí biologičtí rodiče.

Před provedením embryotransferu se zpravidla podává náhradní matce hormonální léčba, která připravuje tělo na udržení plodu a vysazuje se až po potvrzení těhotenství krevními testy. Hormonální léky mají spoustu nežádoucích účinků (viz níže), ale jejich podání je žádoucí u náhradního mateřství, nicméně jejich užití často značně omezuje každodenní život náhradních matek a některé to považují za velké negativum náhradního mateřství. K hormonálním lékům také některé náhradní matky dodržují předepsaný klidový režim, do stravy zařazují doporučené potraviny nebo pijí bylinné čaje. Dodržování všech zmíněných rad lékařů vede k vyšší pravděpodobnosti uchycení embrya a potvrzení těhotenství, i přesto se v mnoha případech embryo neuchytí.

Dostala jsem spoustu léků – Dithiaden, Prednison, Estrimax a Utrogestan, k tomu jsem brala kyselinu listovou, železo – které si ze stravy neumím zpracovat, takže ho mám stále nedostatek, multivitaminy pro těhotné. Kombinace léků z kliniky způsobovala obrovskou únavu, ospalost, já měla občas pocit, že jediné co zvládám, bylo spát. [Paní Blažíková]

I ostatní informátorky potvrzují nežádoucí účinky hormonálních léků v menším či větším rozsahu a tyto zjištění potvrzuje i zahraniční odborná literatura. Temanová uvádí, že hormonální léky podávané injekčně náhradním matkám způsobují stejné nežádoucí účinky jako u neplodných žen podstupujících IVF včetně výkyvů nálad, zadržování vody, ztráty vlasů či kožní problémy. Také mluví o zatím nepotvrzených vedlejších účincích, které mohou zahrnovat i rizika vzniku rakoviny vaječníků a dalších závažných chorob [Teman 2010: 244].

O české náhradní matky mají zájem také rodiče ze zahraničí. Jedna moje informátorka se stala dokonce dvakrát náhradní matkou pro cizince a v obou případech byla více než spokojená. Do českých diskuzí přidávají cizinci své příspěvky velmi málo, často reagují přímo na inzerce českých náhradních matek a oslovují je prostřednictvím emailu. Někteří rodiče ze zahraničí mají již zamražená vajíčka v českých zdravotnických zařízeních nebo naopak zprostředkují dopravu pro náhradní matku na jimi zvolenou kliniku v zahraničí. Obecně lze říci, že finanční kompenzace je vyšší, než je zažitý český průměr, ale velké množství českých náhradních matek tuto možnost odmítá kvůli velké vzdálenosti od rodičů či jazykové bariéře.

V Brně jsou dobří doktoři, přístup dobrý, ale s Kyprem se to nedá srovnávat, tam je to několika hvězdičková nemocnice. Na klinice na Kypru jsem dostala léky, při kterých jsem si musela koupit další kufr, abych je vůbec mohla odvézt domů, to byly samé injekce, mastičky atd. Oni když řeknou, že se to chytne, tak se to prostě chytne. [Paní Nováková]

Pro páry z ciziny se informátorka rozhodla díky její vidině jiné mentality a přístupu k procesu náhradního mateřství. K její spokojenosti vedla bezproblémová komunikace s biologickými rodiči, kteří se dle jejích slov o ni dobře starali a neměli s ničím problémem, například s dojížděním, čehož si náhradní matka velmi cenila.

3.4 Navazování vztahů

Z interakcí s náhradními matkami vyplývá důležitost vztahu s biologickými rodiči. Náhradní matky často popisují vztah mezi nimi a rodiči jako rodinný či přátelský a přikládají tomuto vztahu velkou důležitost. Často formulují, že už na prvním setkání s rodinou, které nakonec miminko odosily, se vztah mezi nimi jevil pozitivně a takzvaně „si sedli“ či „si padli do noty“.

Velké množství náhradních matek uvádí přítomnost bližšího vztahu s rodiči, vidání se při kontrolách u lékaře či mimo, telefonování a psaní zpráv během těhotenství

za samozřejmé a zároveň za správný průběh interakce s rodiči. Někteří biologičtí rodiče s náhradní matkou také prožívají porod přímo na porodním sále.

Tento vztah mezi rodiči a náhradní matkou často utichá či zcela vymizí po porodu či po osvojení dítěte matkou, tedy po půl roce až roce od porodu. Ale jsou i náhradní matky, jež jsou v kontaktu neustále i delší dobu po porodu a mezi nimi a rodiči přetrvává nějaká pravidelnější či méně pravidelná interakce.

Od rodin dostávám zprávy o dětech, fotky. Jsem šťastná, když vidím šťastné rodiny pohromadě, prohlížím si podoby dětí a porovnávám, komu z rodičů jsou podobní. [Paní Blažíková]

Navazování vztahu s dítětem se velmi liší v jednotlivých případech. Jsou náhradní matky, které touží miminko vidět, loučí se s ním, či pro něj i odsávají nějakou dobu mléko a přirozený porod berou jako součást celého procesu a s dítětem jsou po porodu v kontaktu. Některé náhradní maminky naopak volí opačnou strategii, kdy nechtějí po porodu miminko vidět, aby si k němu nevytvořily tak silný citový vztah a chtějí, aby bylo miminko ihned s biologickými rodiči či v péči sester v porodnici. Dokonce si některé maminky výslovně vybírají císařský řez, aby miminko nemusely fyzicky rodit („tlačit ven“). Přikládám pár citací z rozhovorů, které ukazují různorodost navazování vztahu náhradních matek s odnošeným dítětem.

Proto jsem také volila porod císařským řezem. Protože kdybych to porodila normálně, jako přírodní cestou, tak člověk k tomu okamžitě přilne, prostě ten mateřský pud. [Paní Nováková]

Když se malý narodil tak do porodnice přijeli až třetí den od porodu. Já jsem se o něj nestarala. Nechtěla jsem k němu přilnout. Dvanáct hodin po porodu, už jsem byla u svých dětí. Měly angínu. [Paní Adamová]

A malého jste už viděla? [Já]Jo to jo, to jsem se byla i rozloučit v porodnici, to jsem tam s nimi strávila pár hodin. Jako nevím no, já budu ráda, když uvidím, jak vyrůstá. [Paní Dráčková]

Biologické matky také popisují svoji zkušenost s navázáním vztahu s dítětem i náhradní matkou. Některé považují za samozřejmost prožívání celého procesu společně a s náhradní matkou se vídají v porodnici či z ní odchází společně. Naopak pro některé biologické rodiče tím končí jakási zodpovědnost udržovat blízký vztah s náhradní matkou a s dítětem jsou již oni sami na dětském oddělení a náhradní matka často odchází třeba i o den dříve z gynekologického oddělení než rodiče s dítětem.

Po porodu jsem byla přijata do nemocnice k miminku a hned jsem se o něj starala. Z nemocnice jsme odešly všechny najednou, jen jsme NM zavezli domů a my jeli taky domů.[Pani Horáková]

Výzkum však odhaluje, že taková praxe není běžná, někdy odchází náhradní matka z nemocnice dříve než rodiče s novorozencem.

Tématiku navazování sociálních vztahů a jejich ukončování v procesu náhradního mateřství zmiňuje i přehledová stať Albliol, Robledillo (2016), hovoří o rozvíjení vztahů mezi třemi osobami (náhradní matka a zamýšlení rodiče) během těhotenství a porodu, které mají často dlouhotrvající charakter. Uvádí, že obecně náhradní matky mají zájem o navázání vztahů s rodiči i narozeným dítětem. Biologičtí rodiče často prožívají s matkou těhotenství a jejich vztah je udržován i v nemocnici, ačkoliv jsou případy, kdy odchodem z porodnice vztah končí a už není ve velkých frekvencích udržován [Albliol, Robledillo 2016: 1-7].

3.5 Finance

Nedílnou součástí celého procesu náhradního mateřství jsou finanční prostředky. Finanční kompenzace, jak často náhradní matky nazývají úplatu za náhradní mateřství, se stává jedním, nikoliv jediným důvodem k motivaci náhradních matek. Velký počet náhradních matek uvádí špatnou finanční situaci za jeden z důvodů, proč se staly náhradními matkami, ale většinou tento důvod neuvádí jako první. Při interakci s mými informátorkami vždy předcházela jiná témata, k financím jsme se dostaly až po jiných tématech a na základě podněcování otázek ohledně finanční kompenzace. I přesto, že se nakonec informátorky zmínily o financích, nikdy nehovořily o konkrétní částce, ale vždy udávaly nějaké finanční rozmezí.

Každopádně pro NM jsem se rozhodla především kvůli financím. Mám hypotéku, kterou chci doplatit dříve a na rodičáku si opravdu legální cestou jinak tolik peněz vydělat nejde.[Pani Černá]

Důvody, proč jsem se rozhodla jít do náhradního mateřství, byly dva. Peníze a těhotenství je úžasná věc. [Pani Adamová]

Finanční situace pro mě samotnou nebyla dobrá, tak jsem si říkala, já svoje vlastní dítě teď nechci, a když můžu někomu takhle pomoci, tak proč ne? Pomůžeme si vlastně navzájem že. No tak jsem to vyzkoušela. [Pani Nováková]

Náhradní matky většinou nezmiňují při osobní konverzaci konkrétní finanční částku, kterou obdržely jako kompenzaci. Z mé osobní zkušenosti mohu říct, že náhradní matky téma financí nerady otvírají a předpokládám, že důvodem může být nedůvěra v jejich okolí či přímo ve výzkumnici. Na otázku financí bylo potřeba ptát se opatrně, vždy jsem se spíš dozvěděla, obecná čísla, která jsou považována za český průměr či standard. Některé náhradní matky upřesňují tyto částky slovy: „*dostala jsem o trochu víc, ale milion by mi přišel přehnaný*“. Tyto odpovědi často navazují na diskuzi, která v posledních měsících probíhá v knize návštěv na nahradnimaterstvi.webnode.cz. Ta se týká toho, jaká finanční částka za kompenzaci je přijatelná pro náhradní matky i biologické rodiče. Podle náhradních matek, se kterými jsem měla v průběhu mého výzkumu osobní interakce, aktuálně přibylo hodně žen, které se chtějí stát náhradní matkou a říkají si o nadsazené a nepřijatelné finanční částky pohybující se okolo 700 tisíc až milionu korun.

Pokud po pravdě odpovím na otázku finanční kompenzace, stejně mi to nikdo nevěří, protože mají díky některým filmům a článkům pocit, že by měla být minimálně 3x tak vyšší, než říkám. Mou touhu po tom někomu pomoci nechápu už vůbec. [Paní Blažiková]

Finanční kompenzace může být také jednou z negativních zkušeností náhradních matek či biologických rodičů. Už při první konverzaci či setkání se samozřejmě obě strany domlouvají na výši finanční kompenzace. Některé náhradní matky už ve svém inzerátu píšou o svých představách o požadované finanční kompenzaci.

Ozvala se matka a nabízela 50 tisíc, tak to jsem se teda vysmála, protože jsem jim napsala, že za 50 tisíc jim za to ani na tu kozu nevezlu. [Paní Nováková]

Z diskuzí také vyplývá, že finanční transakce může působit různé problémy, ať už se jedná o nedodržení stanovené výše, kterou mají biologičtí rodiče poskytnout náhradní matce, či naopak, kdy náhradní matka finančně vydírá biologické rodiče, ačkoliv se předem domluvili na určité výši finanční kompenzace.

Peníze posílali nepravidelně. Dodnes mi dluží peníze. A nekomunikují. Pokud chcete vědět i finanční stránku věci bylo mi nabídnuto od 250 000 do 500 000 Kč. [Paní Adamová]

Finanční kompenzace pro náhradní matku je jeden z nejvyšších výdajů pro biologické rodiče, nikoliv však jediným. Další velmi vysoké finanční částky jsou účtovány za jednotlivé medicínské zákroky, které jsou součástí asistované reprodukce. Finanční náklady se také často týkají cestování do zdravotnického zařízení či na návštěvu k náhradní matce, nebo například náklady na zaplacení právníka, u kterého se obvykle rodiče spolu s náhradní matkou obeznámí s nevymahatelností českým právním řádem a možnými implikacemi.

Po návštěvě advokátní kanceláře jsme od nich dostali požadovaný právní rozbor. No dostali – biologičtí rodiče jej samozřejmě museli zaplatit, velmi draho. Některé kliniky ale tento rozbor vyžadují, neboť mají alespoň malou jistotu, že obě strany jsou se vším obeznámeny po právní stránce. [Paní Blažíková]

Velké množství náhradních matek se nebojí hovořit či diskutovat veřejně otázku finanční náhrady. Ačkoliv málokdy jsou zmíněné konkrétní finanční částky z osobní zkušenosti, i tak se dá výše poměrně snadno odhadnout. Některé matky se staví k náhradnímu mateřství jako k pomoci, která je nezaplacitelná, a přestože finanční kompenzaci dostanou, uvědomují si její nedostatečnost k pokrytí zdravotních i psychických rizik, které je nemusí postihnout bezprostředně během či krátce po těhotenství.

Za peníze se to neoplatí, ani kdyby platili zlatem. Peníze jsou kulaté, to víme všichni a nejvíce to odnese zdraví a psychika že, peníze to nezaplatí, to jako bohužel. [Paní Nováková]

No jako mně přišly nabídky od 50 do 250 tisíc od těch českých, ale snad každá náhradní matka ví, že by to mělo být minimálně 350 tisíc. Já to řeknu tak, že jsem od těch svých měla asi dvojnásobek než, co mi nabízeli ti čeští. Jako zase milion, co chtějí některé matky, to mi přijde přehnané. [Paní Nováková]

4 Závěr

Cílem mé práce bylo získat podrobnější vhled do problematiky náhradního mateřství v České republice. Na osobních příbězích, získaných pomocí rozhovorů, shledávám obrovskou citlivost dané tematiky, což jak potvrdily i informátorky může být způsobeno neznalostí a neinformovaností veřejnosti o této metodě řešení neplodnosti. Z mé analýzy a diskutování této problematiky s mým blízkým okolím mohu potvrdit, že tato praktika zatím není známá a někteří lidé si pod názvem náhradní mateřství představují formu adopce či pěstounství. Pojem náhradní matka (*surrogate mother*) je stále poměrně nový pojem a přetrvává jeho mnohoznačnost, a proto je potřeba rozlišovat jednotlivé nuance v pojmech odkazujících na příbuzenství, které vznikly díky novým reprodukčním technologiím.

Ve všech příbězích, diskuzích a inzercích shledávám velmi důležitou reprodukční historii náhradních matek, kterou náhradní matky zmiňují pomocí důkladných popisů jejich předchozích porodů, ať už vlastních dětí či dětí odnošených pro zamýšlené rodiče. Toto zjištění se shoduje s uváděným výzkumem Temanové, která popisuje možnost získání vyšší finanční částky pro náhradní matky, jež podstupují náhradní mateřství již podruhé, protože jsou biologickými rodiči považovány za hodnotnější, jelikož už mají předchozí zkušenosti a je vyšší pravděpodobnost jejich schopnosti zvládnout náhradní mateřství, jak po fyzické tak psychické stránce.

Z mého výzkumu vyplývá, že se náhradní mateřství v České republice praktikuje a není již výjimkou řešení neplodnosti. České zdravotnické zařízení asistované reprodukce umožňují náhradní mateřství a určují si podmínky, které musí být splněny, tak aby zamezily některým možným rizikům, ačkoliv z neobsáhlosti náhradního mateřství v našem právním řádu stále není ošetřený vztah a domluva mezi biologickými rodiči a náhradní matkou. Nejčastěji se diskutují zkušenosti na české klinice v Brně, dále v Praze a ve Zlíně.

Veřejné diskuze na téma náhradního mateřství v České republice probíhají pod různými články na toto téma, také na již zmiňované stránce na sociální síti Facebook či různých webových stránkách zprostředkujících diskusní fóra. Na sociální síti Facebook funguje i uzavřená skupina, v níž se dle zpráv mé informátorky diskutují citlivější témata a zkušenosti s celým procesem. Bohužel do této skupiny jsem nezískala přístup.

Z hlediska etiky výzkumu jsem tedy nijak nenarušila online prostředí náhradních matek, jelikož jsem se předem představila jako výzkumnice v otevřené skupině, kterou sledují uživatelky i z uzavřené skupiny a měly tak na výběr, zda mě přijmou do jejich skupiny nebo ne.

O diskutování ve veřejných online diskuzích nemůžeme říci, že by se zde vytvářela nějaká komunita, ale pomocí diskuzí velmi často dochází k navazování osobních vztahů a interakcí mezi náhradními matky zkušenými i nezkušenými, které si vyměňují rady a sdílí své zkušenosti přes soukromé zprávy, hovory či setkání a navazují i přátelské vztahy.

Z veřejného diskursu vyplývá zažitý průměr finanční částky kompenzace pro náhradní matku pohybující se okolo 250 až 350 tisíc korun, což některé náhradní matky považují za dostatečnou kompenzaci, která jim umožňuje lepší finanční situaci pro ně a pro jejich rodinu, ačkoliv to většinou není hlavní motivací.

Do českého prostředí také prostupují zkušenosti se zahraničními biologickými rodiči, kteří velice často oslovují české náhradní matky, což potvrdily i moje informátorky, jež byly také alespoň jednou osloveny rodiči ze zahraničí, z pravidla ze sousedních zemí a byla jim nabídnuta větší finanční kompenzace než od českých náhradních rodičů. To nicméně samo o sobě nebylo důvodem přijetí či odmítnutí jejich nabídky.

Moje práce by mohla přispět ke změně vnímání náhradního mateřství veřejností. V práci jsem ukázala, jak probíhá praxe náhradního mateřství v České republice a co všechno tato praxe obsahuje a jaká jsou její možná úskalí. Oproti praxi náhradního mateřství v zahraničí je česká společnost zatím nepřipravená přijmout tuto praktiku a zbavit se předsudků, které se týkají náhradních matek, jejich motivace a funkce.

Limity mé práce spočívají především v malém počtu informátorek, což je také způsobeno jejich obavami a ochotou sdílet své příběhy pouze s jinými matky nikoliv s výzkumníci, což jak mi prozradila jedna moje informátorka, může spočívat ve špatné zkušenosti těchto matek s předchozími výzkumy, kdy jim výzkumník slíbil zaslání práce, ale žádnou hotovou práci nikdy neviděly. Domnívám se, že další výzkumy této tematiky by mohly přispět k ucelenějšímu pohledu a ke změně vnímání této problematiky, nicméně vyžadují velmi korektní, eticky ošetřený a citlivý přístup.

Dalším námětem by mohlo být rozvinutí práce o pohled biologických rodičů, což bylo i mým záměrem v prvotním výzkumném projektu, bohužel se mi nepodařilo navázat více interakcí v době, kdy jsem výzkum realizovala.

Obecně mi z analýzy diskusních fór připadá, že si biologičtí rodiče mnohem více chrání své rodinné soukromí a podle některých náhradních matek je velké množství rodičů, kteří o způsobu početí, těhotenství a porodu neplánují dítěti nikdy říct.

V mém výzkumu prezentuji výsledky jako individuální zkušenosti náhradních matek a nesnažím se je nijak zobecňovat, vzhledem k malému počtu informátorek pouze je vztahuji k již existujícím studiím ze zahraničního terénu. Další výzkumy by mohly obsáhnout širší vzorek jak náhradních matek, tak biologických či zamýšlených rodičů, což by pravděpodobně vedlo k větší rozmanitosti příběhů a zároveň k možnému srovnávání a zobecňování této praxe.

Použitá literatura

- ALBIO L., N. ROBEDILLO 2016. *Gestational surrogacy: Psychosocial aspects* [online] 7 [cit. 30. 3. 2018]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/humupd/article/13/1/53/749903>
- BAMPTON, Roberta & COWTON, Christopher J., 2002. The E-Interview [27 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 3(2), Art. 9, <http://nbnresolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs020295>.
- BEREND, Zsuzsa. *The online world of surrogacy*. New York: Berghahn, 2016. ISBN 978-1-78533-274_6.
- COOK, Rachel, Shelley Day. SCLATER a Felicity. KAGANAS, 2003. *Surrogate motherhood: international perspectives*. Portland, Or.: Hart. ISBN 18-411-3255-1.
- FRANKLIN, Sarah. Biological relatives: IVF, stem cells, and the future of kinship. Experimental futures. ISBN 9780822354994.
- FRANKLIN, Sarah. Embodied progress: a cultural account of assisted conception. New York: Routledge, 1997. ISBN 0415067677.
- FRANKLIN, Sarah a Susan MCKINNON, ed. Relative values: reconfiguring kinship studies. Durham, NC: Duke University Press, 2001. ISBN 0-8223-2796-1.
- HRUBÁ, Drahoslava, Veronika ŠIKOLOVÁ, Šárka KUNZOVÁ a Kateřina KAŠÍKOVÁ. Úloha kouření v epigenetické modifikaci fenotypu: nejnovější poznatky o patologických procesech vyvolaných kouřením. Časopis lékařů Českých, Praha: Česká lékařská společnost J.E.Purkyně, 2013, roč. 152, č. 1, s. 31 -35. ISSN 0008-7335.
- KAUFMANN, Jean-Claude. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-033-9.
- KOVACSOVÁ, Karolina, Některé právní aspekty náhradního mateřství. *Advokátní kancelář* [online]. Praha, 16. 11. 2016 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <http://www.advokat-ka.cz/2016/11/16/nektere-pravni-aspekty-nahradniho-materstvi/>
- KOZINETS, Robert V. *Netnography: doing ethnographic research online*. London: Sage, 2010. ISBN 978-1-84860-644-9.
- MARKENS, Susan. Surrogate motherhood and the politics of reproduction. Berkeley: University of California Press, c2007.
- MELONI, Maurizio., 2017. *The Palgrave handbook of biology and society*. New York, NY: Springer Berlin Heidelberg. ISBN 978-1-137-52878-0.
- PANDE, Amrita. *Wombs in labor: transnational commercial surrogacy in India*. 2014. ISBN 0231169914.

RUIZ-ROBLEDILLO, Nicolás a Luis MOYA-ALBIOL. Gestational surrogacy: Psychosocial aspects. *Psychosocial Intervention* [online]. 2016, **25**(3), 187-193 [cit. 2018-05-06]. DOI: 10.1016/j.psi.2016.05.001. ISSN 11320559.

SKUPNIK, Jaroslav. Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. Studijní texty. ISBN 9788074190193.

SLEPIČKOVÁ, Lenka. Diagnóza neplodnost: sociologický pohled na zkušenost nedobrovolné bezdětnosti. Praha: MUNI Press, 2014. Studie. ISBN 9788074191404.

SNOWDEN, Robert, G. D. Mitchell, and E. M. Snowden. 1983. *Artificial Reproduction: A Social Investigation*. London: Allen and Unwin.

STONE, L. Kinship and gender: an introduction. 3rd ed. Boulder, Colo.: Westview Press, c2005. ISBN 0-8133-4302-X. Stone, L. 2009. Kinship and Gender. An Introduction. Westview Press.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠMÍDOVÁ, Iva, Eva ŠLESINGEROVÁ a Lenka SLEPIČKOVÁ. Games of Life. Czech Reproductive Biomedicine. Sociological Perspectives. 1., elektronické vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. 164 s. ISBN 978-80-210-7734-8. doi:10.5817/CZ.MUNI.M210-7734-2015.

TEMAN, Elly. Birthing a mother: the surrogate body and the pregnant self. Berkeley: University of California Press, c2010.

WHITE, P.M. Commercialization, Altruism, Clinical Practice: Seeking Explanation for Similarities and Differences in Californian and Canadian Gestational Surrogacy Outcomes. *Women's Health Issues* [online]. 2018 [cit. 2018-03-30]. DOI: 10.1016/j.whi.2018.01.004. ISSN 18784321.

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách. In: Sbíрка zákonů. 2011. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=373&r=2011>

ZAMYKALOVÁ, L. (2003): Kdo smí participovat na asistované reprodukci? Ustavování hranic neplodnosti. Biograf (31): 86 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3103>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Vzor informovaného souhlasu (text)

Příloha č. 2: Struktura rozhovoru

Přílohy

Příloha č. 1: Vzor informovaného souhlasu

Vážená paní,

děkuji za poskytnutí výzkumného rozhovoru. Vaší účasti a spolupráce na projektu si velice cením. Rozhovor je součástí kvalitativního výzkumu pro potřeby mé bakalářské práce v oboru sociologie na Fakultě sociálních věd Karlovy Univerzity v Praze. Jejím tématem je náhradní mateřství a jeho praxe v České republice.

Tento rozhovor slouží ke zmapování reálné praxe procesu náhradního mateřství a pochopení celé problematiky z pohledu klíčových aktérek. Rozhovor potrvá zhruba 1–2 hodiny a bude nahráván, dáte-li k tomu souhlas. Nahrávka a poznámky z rozhovoru budou uloženy a po dokončení seminární práce budou zničeny. Na kteroukoliv otázku můžete odmítnout odpovědět a kdykoliv v průběhu rozhovoru můžete ukončit nahrávání či celý rozhovor, popřípadě můžete požádat o zpětné vyjmutí určitých výpovědí. Vaše identita zůstane v plné anonymitě a Vaše odpovědi jsou určeny pouze pro potřeby výzkumu v rámci bakalářské práce. Vaše názory mohou být v projektu použity dle Vaší individuální pozice, ale žádná individuální jména a ani jiné identifikační údaje nebudou v projektu zmíněny. Pokud máte zájem, můžete si sama zvolit pseudonym (viz níže), pod kterým bude vaše identita skryta.

V případě dotazů týkajících se tohoto projektu se můžete obrátit na mě nebo také na vedoucí bakalářské práce Emu Hrešanovou (ema.hresanova@fsv.cuni.cz).

Svým podpisem níže stvrzujete, že souhlasíte se svou účastí na tomto projektu a účastníte se jej dobrovolně. Jedna kopie tohoto formuláře náleží Vám.

Jméno informátorky (pseudonym):

Podpis:

Jméno řešitelky projektu: Tereza Kozlovská

Podpis:

Příloha č. 2: Struktura rozhovoru

Úvod – popis výzkumu (3-4 věty)

Informovaný souhlas – předat, zapsat pseudonym (možné zvolit si i dodatečně)

Odůvodnit nahrávání rozhovoru – širší význam – pochopení souvislostí, pozdější zpracování a analýza

Otázky

1. Popisné

Jak byste popsala váš začátek náhradního mateřství? (inzerát, seznámení s biologickými rodiči, schůzka, komunikace)

Jak to probíhalo na klinice? Jaká byla vaše zkušenost s lékaři?

Jak byste popsala porod a následné dění po porodu?

Kolik párů Vás oslovilo?

Jak jste si vybrala vaše biologické rodiče? Jak dlouho trvalo vybrat ty „správné“?

Jak a kdy Vás to prvně napadlo stát se náhradní matkou?

Kolik lidí se aktivně podílelo na vašem procesu náhradního mateřství?

Jak probíhal proces osvojení dítěte v soudním řízení u vašeho náhradního mateřství?

Nastaly nějaké komplikace při procesu osvojení dítěte?

Jak byste popsala vztah mezi Vámi a biologickými rodiči?

2. Názory

Jaký je Váš názor na praktikování náhradního mateřství? (doporučení)

Sledujete/ účastníte se online diskuzí?

Jaký máte názor na biologické rodiče ze zahraničí?

Jaký máte obecně názor na praktikování náhradního mateřství v ČR x v zahraničí?

3. Pocity

Jak jste se cítila během náhradního mateřství?

Jak jste prožívala těhotenství?

Odlišovalo se nějak od průběhu těhotenství s vlastními dětmi?

Dokázala byste popsat nějaký silně pozitivní moment?

Naopak objevily se i nějaké negativní věci?

Pociťovala jste nějaké nežádoucí účinky hormonálních léků?

Jak reagovaly vaše děti?

Je podle Vás psychicky náročné být náhradní matkou?

4. Citlivé

Jaké konkrétní podmínky jste si s biologickými rodiči domluvila? Byly všechny podmínky dodrženy z obou stran?

V jaké finanční výši by se měla pohybovat odměna za náhradní mateřství?

Jaká je reálná výše?

Kolik činí finanční náhrada za ušlé zisky během těhotenství náhradní matky?

Lišily se vaše představy a představy biologický rodičů o financích?

Jak probíhala finanční transakce částky za kompenzaci? (po částech, najednou?)

5. Závěr

Měla byste chuť jít do náhradního mateřství znova?

Jaká žena je podle Vás ideální náhradní matka a jaké by měla mít charakteristické vlastnosti?

Jací by měli podle Vás být ideální biologičtí rodiče?

6. Popisné statistiky

Věk, práce, rodinný stav, počet dětí, vzdělání

Jaké informace obsahoval váš inzerát?